

Pruska elita władzy na Górnym Śląsku (1871–1918)

Jakub Grudniewski

Pruska elita władzy na Górnym Śląsku (1871–1918)

Recenzent

Albert S. Kotowski

patronat medialny

patronat honorowy

Spis treści

Wstęp / 7

1. Górny Śląsk w pruskim systemie administracyjnym / 23

- 1.1. Administracja centralna i prowincjonalna w pruskiej monarchii absolutnej przed 1740 rokiem / 23
- 1.2. Włączenie Śląska do pruskiego systemu administracyjnego / 26
- 1.3. Administracja Śląska w dobie reform Steina–Hardenberga / 44
- 1.4. Śląsk jako prowincja w edyktie z 30 kwietnia 1815 roku. Podział administracji prowincjonalnej / 48
 - 1.4.1. Prowincja / 49
 - 1.4.2. Rejencje / 51
 - 1.4.3. Rejencja opolska / 53
 - 1.4.4. Powiaty / 59
 - 1.4.5. Gminy wiejskie i miasta / 77
- 1.5. Administracja Śląska przed 1872 rokiem: powstanie reprezentacji stanowych, liberalne reformy administracyjne / 83
 - 1.5.1. Śląski sejm prowincjonalny / 83
 - 1.5.2. Powstanie Kreistagów / 85
 - 1.5.3. Liberałowie i konserwatyści – spór o kształt śląskiej administracji w pierwszej połowie XIX wieku / 89

2. Charakterystyka elity władzy na Górnym Śląsku w latach 1871–1918 / 93

- 2.1. Pochodzenie społeczne / 94
- 2.2. Pochodzenie regionalne / 111
- 2.3. Wyznanie / 120
- 2.4. Wykształcenie / 130
- 2.5. Przynależność do korporacji studenckich / 140
- 2.6. Służba przygotowawcza / 145
- 2.7. Drogi awansu / 155
- 2.8. Służba wojskowa / 183
- 2.9. Dodatkowe kwalifikacje: kursy dokształcające, wyjazdy szkoleniowe / 190
- 2.10. Odznaczenia i tytuły honorowe / 192
- 2.11. Model typowego członka urzędniczej elity władzy na Górnym Śląsku / 201

3. Zaangażowanie regionalnej elity władzy w realizację celów polityki państwa niemieckiego na Górnym Śląsku	/ 207
3.1. Wobec niemieckich partii politycznych	/ 207
3.2. Wobec przemian gospodarczych i społecznych	/ 227
3.2.1. Industrializacja i jej skutki na Górnym Śląsku i w Cesarstwie Niemieckim	/ 227
3.2.2. Wspieranie inicjatyw gospodarczych przez górnośląskie elity władzy	/ 231
3.2.3. Wspieranie inicjatyw społecznych	/ 243
3.2.4. Pozycja członków górnośląskiej elity władzy a ich aktywność gospodarcza i społeczna	/ 247
4. Elita władzy na Górnym Śląsku wobec problemów wyznaniowych i narodowościowych	/ 263
4.1. Stosunek do Kościoła katolickiego	/ 263
4.1.1. Stosunki wyznaniowe na Górnym Śląsku i skutki Kulturkampfu	/ 263
4.1.2. Elita władzy na Górnym Śląsku a ustawy antykościelne	/ 267
4.1.3. Konflikt o wprowadzenie obowiązkowego języka niemieckiego jako języka nauczania oraz języka pracy duszpasterskiej	/ 272
4.1.4. Walka z ultramontanizmem	/ 283
4.1.5. Stosunek władz do partii Centrum oraz do „Katolika”	/ 290
4.1.6. Dylematy niemieckich elit władzy w stosunku do Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku: między postawą fachowego urzędnika a postawą politycznego działacza	/ 303
4.2. Polityka wobec ruchu polskiego	/ 312
4.2.1. Ruch polski na Górnym Śląsku w latach 1871–1918	/ 312
4.2.2. Elita władzy na Górnym Śląsku wobec ruchu polskiego do końca XIX wieku	/ 333
4.2.3. Elity władzy w rejencji opolskiej wobec sprawy polskiej na początku XX wieku	/ 361
4.3. W okresie I wojny światowej	/ 397
4.3.1. Nowe zadania prezydentów rejencji opolskiej	/ 397
4.3.2. Służba wojskowa, zajmowanie urzędów okupacyjnych	/ 406
4.3.3. Losy członków górnośląskiej elity władzy po upadku monarchii w Prusach w 1918 roku	/ 409
Zakończenie	/ 419
Aneks	/ 425
Wykaz skrótów	/ 471
Bibliografia	/ 473
Indeks osobowy	/ 491
Wykaz rysunków	/ 505
Wykaz tabel	/ 507
Summary	/ 509
Zusammenfassung	/ 511

Wstęp

Tematem niniejszej pracy jest przedstawienie całościowego obrazu elity władzy na Górnym Śląsku w okresie Cesarstwa Niemieckiego (1871–1918). Temat ten stanowi jedną z poważniejszych luk badawczych w historiografii zajmującej się drugą połową XIX i początkiem XX wieku na Górnym Śląsku. Praca ta jest pokłosiem obronionej w 2016 roku na Uniwersytecie Śląskim dysertacji doktorskiej pt. *Prezydenci i landraci w rejencji opolskiej. Elity władzy na Górnym Śląsku w okresie II Cesarstwa Niemieckiego*. Problematyka elit regionalnych w odniesieniu do niemieckiego Górnego Śląska podjęta została w zasadzie tylko przez prof. Ryszarda Kaczmarka w książce *Pod rządami gauleiterów. Elity i instancje władzy w rejencji katowickiej w latach 1939–1945*¹. Niniejsza praca stanowi tematyczne nawiązanie do tych badań w kluczowym dla rozwoju regionu okresie jego industrializacji i modernizacji.

Celami badawczymi publikacji były: ukazanie przebiegu karier urzędniczych członków regionalnej elity władzy na Górnym Śląsku w okresie II Cesarstwa Niemieckiego, opisanie praktycznego wykonywania przez członków tej elity swoich obowiązków służbowych, dokonanie socjohistorycznej analizy ilościowej i jakościowej grupy wyższych urzędników, przedstawienie i ocena wpływu administracji na specyficzne dla Górnego Śląska procesy i zjawiska. Wskazane cele badawcze zamierzano osiągnąć poprzez zweryfikowanie tezy badawczej, zgodnie z którą rejencja opolska – ze względu na to, że była szczególnie w zarządzaniu terenem – wymagała pod pewnymi względami specjalnego doboru osób piastujących ważne stanowiska administracyjne.

Projekt dotyczący badań nad elitą władzy na Górnym Śląsku w okresie wilhelmińskim jest pracą z pogranicza historii społecznej (*Sozialgeschichte*) i historii administracji (*Verwaltungsgeschichte*). To osadzenie problematyki na styku dwóch dziedzin nauki historycznej narzuca wybór odpowiednich dla projektu założeń metodologicznych – konieczne jest skorzystanie z teorii elit (Gaetano

¹ R. KACZMAREK: *Pod rządami gauleiterów. Elity i instancje władzy w rejencji katowickiej w latach 1939–1945*. Katowice 1998.

Mosca, Vilfredo Pareto, Harold Dwight Lasswell, Charles Wright Mills). W metodologii pracy posłużono się zarówno metodą indukcyjną (zastosowaną przy badaniach kwantytatywnych dotyczących cech urzędników), jak i dedukcyjną (przy tworzeniu narracji dotyczącej wpływu elity władzy na zjawiska i procesy występujące na Górnym Śląsku).

Niniejsza praca oparta jest na teorii elit, sformułowanej przez G. Moscę w książce pt. *Teorica dei governi* wydanej w 1884 roku. Kontynuatorem tej koncepcji był V. Pareto, który wprowadził ponadto pojęcie „cyrkulacji elit”, zgodnie z którym każda elita dochodząca do władzy po pewnym czasie staje się niezdolna do pełnienia swojej funkcji i ustępuje kolejnej elicie². Badania klasyków kontynuowano potem w wielu krajach, także w obszarze rozważań historycznych. Maria Kolabińska w pracy pt. *La circulation des elites en France* zajmowała się procesem krążenia elit we Francji od czasów Karolingów, natomiast Robert Michels w dziele *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie* analizował problematykę elit kształtujących się w partiach politycznych³. Badania nad elitami w późniejszym czasie prowadzili również: Carl Mannheim, Frank William Taussig, Carl Joslyn, William Lloyd Warner, Paul Lunt i wielu innych.

Niniejszy rys przedstawicieli elit władzy powstał jednak na podstawie koncepcji „socjologii rozumiejącej”, na bazie której niemiecki socjolog Max Weber tłumaczył zjawisko biurokracji. Przyjmował on, że „w zachowaniach ludzkich [...] występują, podobnie jak we wszystkich procesach, zależności i regularności przebiegu. Tym jednak, co właściwe jest ludzkiemu zachowaniu [...], są zależności i regularności, których przebieg można w sposób zrozumiały wytłumaczyć”⁴. Na gruncie tej teorii niemiecki socjolog stworzył pojęcie tzw. typu idealnego, mające służyć logicznemu porządkowaniu danego zbioru przedmiotów lub zjawisk poprzez porównywanie ich z elementami uznanymi za typy idealne w obrębie określonego zbioru⁵.

Biurokrację jako typ idealny najpełniej M. Weber scharakteryzował w swoim monumentalnym dziele *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*⁶. W rozdziale pt. *Typy panowania* socjolog wyróżnił tzw. czyste typy panowania, do których zaliczył panowanie mające charakter racjonalny, tradycyjny i charyzmatyczny⁷. W Niemczech cesarskich obowiązującym typem panowania,

² J. SZTUMSKI: *Elity. Ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice–Warszawa 2003, s. 37.

³ R. MICHELS: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Stuttgart 1925.

⁴ Cyt. za: M. WEBER: *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen 1973, s. 427. Jeśli nie wskazano inaczej, tłumaczenia cytatów obcojęzycznych są mojego autorstwa.

⁵ Zob. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Typologia>.

⁶ M. WEBER: *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*. Przeł. D. LACHOWSKA. Warszawa 2002.

⁷ Panowanie racjonalne opiera się na wierze w legalność ustanowionego porządku i prawa wydawania poleceń przez osoby powołane do sprawowania władzy – tym samym jest to tzw. panowanie legalne. Panowanie typu tradycyjnego oparte jest na wierze w świętość istniejących od dawna tradycji oraz prawomocność obdarowanych przez nie autorytetem osób. W panowaniu

według typologii M. Webera, było panowanie racjonalne (legalne) z biurokracycznym sztabem administracyjnym. Była to zdaniem socjologa najbardziej nowoczesna forma rządzenia. Za podstawę legalnego sprawowania władzy uchodzi jednocześnie obowiązywanie następujących zasad: 1) możliwe jest racjonalne ustanowienie prawa, które będzie uznawane przez wszystkich mieszkańców danego terytorium, oraz 2) istnieją reguły mające zastosowanie w określonym przypadku dzięki istnieniu wymiaru sprawiedliwości. Prowadzi to niemieckiego socjologa do stwierdzenia, że „typowy legalny pan [...], gdy zarządza i zarazem rozkazuje, sam z kolei jest posłuszny bezosobowemu porządkowi, na który orientuje swe rozporządzenia”⁸.

Racjonalne panowanie opiera się na nieustannym załatwianiu spraw urzędowych w ramach ustalonych kompetencji. W systemie tym panuje zasada hierarchii urzędowej, która określa porządek stałych organów kontrolujących i nadzorujących dla każdej instancji. Przysługuje tu obywatelom prawo złożenia odwołania lub skargi na władze niższe władzom zwierzchnim. Kontakt władza – obywatel w tym systemie odbywa się w zgodzie z regułami technicznymi i normami, których zastosowanie przez urzędników wymaga fachowego przeszkolenia związanego z odpowiednim wykształceniem⁹.

Oparcie funkcjonowania urzędu na racjonalnych przesłankach powoduje oddzielenie sztabu administracyjnego (urzędników) od środków administrowania i dostarczania, które urzędnicy otrzymują w postaci naturalnej i pieniężnej, i są zobowiązani do rozliczenia się z nich. Natomiast inną regułą płynącą z racjonalności stanowi wykluczenie jakiegokolwiek zawłaszczania stanowiska urzędowego przez osobę, która je piastuje. Ograniczenie to wynika w pewien sposób z zasady „prawa do urzędu”, jak to jest np. w przypadku sędziów. Jeszcze

charyzmatycznym – trzecim z typów M. Webera – posłuszeństwo przekazywane jest poprzez istniejący, legalny porządek rzeczy określający przełożonego – w jego ramach powstają legalne rozporządzenia w obrębie prawa. Por. ibidem, s. 160.

⁸ Cyt. za: ibidem, s. 162. W tym miejscu należy zaznaczyć, że w opinii części socjologów organizacji teoria M. Webera może być tylko w ograniczonym stopniu wykorzystywana w opisywaniu zjawisk historycznych. Niemiecki socjolog faktycznie odrzucił zorientowanie swojej teorii na sposób funkcjonalistyczny, gdyż uważał, że jest to nie do pogodzenia z socjologią rozumiejącą. W teorii biurokracji M. Webera brakuje przede wszystkim uwzględnienia elementów nieformalnych w opisie jej struktury, jej celowości oraz kontaktów z otoczeniem. Nie można jednak zarzucać uczonemu niewiedzy o złożoności biurokracji. Niemieckiemu socjologowi chodziło raczej o ukazanie pewnego schematu funkcjonowania administracji, a nie o oddanie jak najpełniejszego obrazu rzeczywistości. Inny zarzut, jaki stawia się teorii M. Webera, polega na braku analizy biurokracji w kontekście pojęcia elity władzy. Uczony twierdził, że władza i administracja są pojęciami tożsamymi (w przeciwieństwie np. do Karola Marksa i Henriego de Saint-Simona). Można zgodzić się z poglądem M. Webera na ten temat, trzeba jednak również sięgnąć – właśnie z powodu zignorowania przez niemieckiego socjologa pojęcia elity władzy – do samej teorii elit. Por. R. MAYNTZ: *Max Weber Idealtypus der Bürokratie und die Organisationssoziologie*. „Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie” 1965, Jg. 17, s. 493-502.

⁹ M. WEBER: *Gospodarka i społeczeństwo...*, s. 162.

jedną zasadę stanowi dokumentowanie działalności administracji, przy czym wszelkie rozporządzenia i zarządzenia powinny mieć formę pisemną. Akta wraz z bieżącą działalnością urzędników tworzą tzw. biuro, które stanowi rdzeń nowoczesnego działania państwa¹⁰.

M. Weber przechodzi w dalszej części swojej pracy do przedstawienia idealnej, jego zdaniem, formy panowania legalnego (racjonalnego) – sprawowania rządów za pomocą biurokratycznego sztabu administracyjnego. Sztab ten składa się z pojedynczych urzędników „osobiście wolny[ch], posłuszny[ch] wyłącznie rzeczowym obowiązkom urzędowym”¹¹. Urzędnicy funkcjonują w ustalonej hierarchii urzędowej, posiadają trwałe kompetencje, jak również kwalifikacje fachowe, w idealnym przypadku potwierdzone egzaminem i poświadczone przez dyplom. Zatrudniani są na zasadzie kontraktu, w wyniku wolnej selekcji, a także traktują swój urząd jako jedyny lub główny zawód. Możliwość awansowania warunkowana jest wysługą lat lub osiągnięciami, a także oboma tymi czynnikami w zależności od uznania przełożonych. Urzędnik podlega ścisłej, jednolitej dyscyplinie urzędowej oraz kontroli.

Podsumowując rozważania dotyczące panowania racjonalnego, niemiecki socjolog zauważa, że biurokrację cechuje dążenie do kilku tendencji, a mianowicie: niwelacji (rekrutacja spośród osób odznaczających się najwyższymi fachowymi kompetencjami), plutokratyzacji (możliwie długie szkolenie fachowe) oraz formalistycznej bezosobowości¹². Charakteryzuje biurokrację z jednej strony formalizm, a z drugiej skłonność urzędników do materialno-uitylitarnego traktowania swoich zadań jako administracyjnych, mających służyć uszczęśliwieniu podległych obywateli. To ostatnie przejawiało się w skłonności do pisania wielu regulaminów.

M. Weber uważa biurokrację za idealny typ organizacji. W niniejszej pracy koncepcja „typu idealnego” została wykorzystana do stworzenia modelu „idealnego” czy też typowego członka administracyjnej elity władzy na Górnym Śląsku w badanym okresie. Niemiecki socjolog wyróżnia rozmaite rodzaje typów idealnych¹³. Typ idealny biurokracji pruskiej na Górnym Śląsku rozumiany był przez osoby kierujące jego administracją jako „historyczny typ idealny”. „Ogólnosocjologiczny typ idealny biurokracji” dotyczył raczej biurokracji jako formy organizacyjnej.

¹⁰ Ibidem, s. 163.

¹¹ Cyt. za: ibidem, s. 164.

¹² Ibidem, s. 168.

¹³ Są to: ogólne socjologiczne typy idealne (odnoszące się do zjawisk i struktur występujących w różnych epokach, kulturach i rodzajach społeczeństw, np. biurokracja), typy idealne działania (stworzone w odniesieniu do działania, oparte na motywach działającego przedmiotu), strukturalne typy idealne (odnoszące się do przyczyn i efektów działań społecznych i tworzące pewną obrazującą rzeczywistość, np. idealne typy panowania) oraz historyczne typy idealne (mające pomóc w opisie i analizie zjawisk występujących w określonych epokach historycznych, w konkretnych ramach czasowych).

Według M. Webera byt idealny jest utopią, nie może być nigdzie stwierdzony empirycznie. Może za to być wyprowadzony indukcyjnie z realnego, empirycznego świata. Rzeczywistością historyczną, z której wyprowadzamy typ idealny w odniesieniu do biurokracji, są XIX-wieczne Prusy, a więc scharakteryzować należy w następnej kolejności rozwój biurokracji pruskiej.

Jednym z najwybitniejszych niemieckich badaczy historii społecznej był żyjący na przełomie XIX i XX wieku niemiecki historyk Otto Hintze, należący do tego samego pokolenia, co Max Weber¹⁴. Czas dorastania obu przypadła na pierwsze lata istnienia Cesarstwa Niemieckiego, co napawało ich ogromną dumą¹⁵. W centrum zainteresowań O. Hintzego do 1914 roku była administracja i ustrój Prus, przede wszystkim w wiekach XVII i XVIII¹⁶. Zajmował się również kwestią, w jakim stopniu monarchia i biurokracja w okresie *ancien régime'u* były motorem modernizacji społecznej. Na bazie tych założeń ukształtowały się poglądy O. Hintzego na temat biurokracji w okresie Cesarstwa Niemieckiego. To one stały się elementami idealnego typu biurokracji stworzonego później przez M. Webera, według którego status urzędnika charakteryzowały: stosunek wierności względem państwa (w odróżnieniu od osób pracujących na podstawie umowy o pracę), mianowanie jako sposób rekrutacji, dożywotność piastowania urzędu, bezpieczeństwo zatrudnienia, przede wszystkim jednak prymat obowiązków urzędowych nad prywatnymi interesami gospodarczymi. O. Hintze nie uwzględnił jednak trzech aspektów opisanych później przez M. Webera: hierarchicznej struktury urzędów, rozwiniętej specjalizacji oraz fachowego wykształcenia, jako warunków *sine qua non* objęcia większości urzędów. Za cnoty urzędnicze niemiecki historyk uznawał tylko: prawość, obowiązkowość, bezinteresowność, pilność oraz łagodność¹⁷.

Szczególnie interesująca wydaje się być praca O. Hintzego pt. *Der Beamtenstand*, opublikowana w 1911 roku, a więc pod koniec badanego okresu, w której przyznał, że stan urzędniczy nie był wówczas traktowany jako zjawisko społeczne, lecz jako część administracji państwowej. Przez samo to pojęcie rozumiał nie tylko urzędników państwowych, ale i inne osoby pełniące funkcje zwierzchnicze, np. duchownych, nauczycieli, a nawet tzw. urzędników prywatnych. W swojej pracy zwracał uwagę na historyczne ukształtowanie się kilku charakterystycznych aspektów urzędniczych, takich jak: geneza urzędów, rozwój

¹⁴ M. Weber urodził się w 1861 roku, a O. Hintze w 1864 roku.

¹⁵ J. KOCKA: *Otto Hintze, Max Weber und das Problem der Bürokratie*. HZ 1981, Bd. 233, H. 1, s. 65.

¹⁶ O. Hintze traktował Prusy jako przypadek nadający się do porównania z innymi krajami europejskimi. Dążył przy tym do opisanie historii administracji ogólnoeuropejskiej. Por. *ibidem*, s. 69.

¹⁷ O. HINTZE: *Der Beamtenstand*. In: *Soziologie und Geschichte. Gesammelte Abhandlungen zur Soziologie, Politik und Theorie der Geschichte*. Göttingen 1964, s. 66–77; J. KOCKA: *Otto Hintze, Max Weber...*, s. 70–71.

prawa urzędniczego, pochodzenie społeczne urzędników, sposób ich wynagrodzenia oraz ich prawo do emerytury.

Przywoływany badacz przytaczał funkcjonujące od dawna zarzuty stawiane urzędnikom, jakoby byli oni niesamodzielnymi, rutyniarscy i bezduszni. Jednym z największych krytyków urzędników był baron Heinrich Friedrich Karl vom und zum Stein, który szydził z opłacania przez magistraty miast urzędników „nieznających ziemi, na jakiej mieli pracować, siedzących całymi dniami w biurach, pobierających pierwszego dnia miesiąca całą swoją wypłatę z kas państwowych”¹⁸. Innym zarzutem odnoszącym się do rzeczywistości początku XX wieku była kwestia zbyt dużej liczby urzędników, która miała być „grobem dla wolnej osobowości i ducha przedsiębiorczości oraz samodzielności”. O. Hintze brał tutaj w obronę administrację niemiecką, twierdząc, że liczba urzędników nie jest większa niż potrzeby państwa niemieckiego¹⁹.

O. Hintze był wielbicielem administracji pruskiej. Uważał, że w wyniku ukształtowanej w Prusach tradycji już od dłuższego czasu najlepsze i najzdolniejsze jednostki były zatrudniane w administracji. Nic nie prześcigało ich talentu, samodzielności w działaniu oraz tzw. ducha urzędniczego. Jego zdaniem urzędnicy byli więc: „produktem polityczno-wojskowego wychowania naszego narodu od czasów Wielkiego Elektora nie do przecenienia”²⁰.

Wiązało się to z jego poglądami na temat ustroju Prus. Niemiecki historyk był zwolennikiem ustroju panującego przed wprowadzeniem monarchii konstytucyjnej w 1850 roku, czyli monarchii absolutnej. Był on przeświadczony, że taka forma rządów ma przewagę nad parlamentaryzmem tworzącym grunt dla walczących ze sobą partii politycznych oraz grup interesów. Uważał się za zwolennika poglądu kanclerza barona Karla Augusta Hardenberga o „instytucjach demokratycznych pod rządami monarchicznymi”²¹, uważając, że reformy demokratyczne niosą za sobą wzmocnienie solidarności wewnętrznej i międzynarodowej pozycji państwa niemieckiego. Publicznie zaczął krytykować ustrój panujący w Niemczech dopiero pod koniec I wojny światowej²². Jego zdaniem biurokratyczna struktura państwa niemieckiego była zbutwiała i hamowała działalność jednostek. Sądził ponadto, że ukryte wpływy partyjne oddziaływały negatywnie na efektywność rządów.

¹⁸ Niemiecki badacz pisał: „[...] die Land und Leute nicht kennen, mit denen sie zu tun haben, die tagaus tagein in ihren Büros sitzen, pünktlich jeden Ersten des Monats ihr Gehalt aus der Staatskasse erheben und im übrigen schreiben, schreiben, schreiben”. O. HINTZE: *Der Beamtenstand...*, s. 117.

¹⁹ „Es wird schwer sein, die Behauptung zu beweisen, daß die Zunahme des staatlichen Beamtentums bisher schon zu stark gewesen sei. Mit der wachsenden Staatsstätigkeit, mit der zunehmenden Spezialisierung der Berufe ist auch eine Ausdehnung und Verfeinerung des Beamtenapparats bis zu einem gewissen Grade notwendig verbunden”. Ibidem, s. 121.

²⁰ Cyt. za: J. KOCKA: *Otto Hintze, Max Weber...*, s. 72.

²¹ Cyt. za: ibidem, s. 74.

²² Ibidem, s. 73.

Tymi poglądami O. Hintze zbliżył się do promotorów reformy państwowej, do których należeli tacy politycy, jak: Gustav Friedrich von Schmoller, Hans Delbrück, Friedrich Meinecke oraz Ernst Troeltsch. O. Hintze, w odróżnieniu od M. Webera, nie namawiał do zwiększonego udziału parlamentu w rządach, lecz bronił systemu przedparlamentarnego. Po upadku monarchii wycofał się w ogóle z komentowania wszelkich spraw ustrojowych, nie utożsamiając się z nowym, republikańskim państwem niemieckim²³.

Badania nad elitami prowadzone po zakończeniu II wojny światowej przez takie osoby, jak Harold Dwight Lasswell, Charles Wright Mills, Wolfgang Zapf oraz Dietrich Herzog²⁴, miały charakter normatywny (skoncentrowany na teoretycznych conceptach elity, nawiązujący do istniejących teorii elit) lub opisowy (prezentujący społeczno-demograficzną charakterystykę konkretnych elit będących obiektem badań). Istnieje również trzeci typ badań, o charakterze normatywno-opisowym, rozwijający teorię elit na podstawie analizy materiału socjograficznego. Ten ostatni typ badań odwołuje się również do marksizmu jako metody wyjaśnienia zjawisk społecznych²⁵.

Jednym z najważniejszych ośrodków badających elity w Niemczech z punktu widzenia socjologicznego z marksistowską metodą badawczą był Institut für Sozialforschung we Frankfurcie nad Menem, znany jako tzw. szkoła frankfurcka. Należeli do niej przede wszystkim Theodor Adorno, Max Horkheimer oraz Friedrich Pollock. Szkoła ta próbowała łączyć teorię Karola Marksa z psychoanalizą, uważając, że są one komplementarne. Narzuca to z góry metodę badawczą. Badając grupę, sięgamy do materializmu dialektycznego i sytuujemy rozważania w historii klas (używając tzw. materializmu historycznego). Jeżeli odpowiedzi na pytania badawcze szukamy w pojedynczych biografiach członków elity, które stanowią zbiór fenomenów w ujęciu fenomenologicznym, to wykorzystujemy do tego psychoanalizę, zarówno tę klasyczną Zygmunta Freuda, jak i metody Carla Gustava Junga czy Karin Horney.

Po II wojnie światowej w Niemczech powstał jeszcze inny nurt badań historyczno-socjologicznych – tzw. *Sozialgeschichte*, który koncentrował się właśnie na badaniach elit władzy II Cesarstwa Niemieckiego, Republiki Weimarskiej oraz III Rzeszy. Sztandarową pracą związaną z tym nurtem w historiografii jest praca W. Zapfa pt. *Wandlungen der deutschen Elite*²⁶. Analizy te zawie-

²³ Ibidem, s. 75.

²⁴ H.D. LASSWELL: *The Comparative Study of Elites*. Stanford 1952; Ch.W. MILLS: *The Power Elite*. New York 1956; W. ZAPF: *Wandlungen der deutschen Elite. Ein Zirkulationsmodell deutsche Führungsgruppen 1919–1961*. München 1965; D. HERZOG: *Politische Karrieren. Selektion und Professionalisierung politischer Führungsgruppen*. Opladen 1975.

²⁵ J. SZTUMSKI: *Elity...*, s. 42. Badania wykorzystane w niniejszej pracy mają charakter opisowy.

²⁶ W. ZAPF: *Wandlungen der deutschen Elite...*, *passim*. Inną pracą na ten temat jest T. SCHNEIDER: *Zur Theorie der Führungsschichten in der Neuzeit*. In: *Deutsche Führungsschichten in der Neuzeit. Eine Zwischenbilanz*. Boppard am Rhein 1980.

rały przede wszystkim ujęcie socjologiczne, które niosło za sobą tworzenie charakterystyk zbiorowości bez szerszego kontekstu historycznego, czyli traktowanie grupy urzędniczej jako osobnego fenomenu²⁷. Nurt *Sozialgeschichte* rozróżniał, jako pojęcia bliskie polskiej definicji słowa „elita”, następujące niemieckie kategorie: *Oberschichten*, *Führungsschichten* oraz *Eliten*. Pierwsze z nich oznacza nie tylko kręgi decyzyjne, ale też wszystkie stanowiska prestiżowe i wpływowe, a także środowiska opiniotwórcze oraz lobbystyczne. Dwa kolejne pojęcia natomiast odpowiadają mniejszym grupom, które charakteryzują się tym, że mają możliwość wpływu na podejmowanie istotnych decyzji. Według W. Zapfa „elitę stanowiła warstwa przywódcza (*Führungsschicht*), tj. wszyscy, którzy ze względu na swą pozycję posiadają możliwości wpływu oraz decydowania o sprawach społecznych”²⁸. Definicja ta bliska jest definicji elity władzy zawartej w standardowym opracowaniu Ch.W. Millsa pod tytułem *Elita władzy*²⁹.

W. Zapf wykorzystuje tę definicję, wyszczególniając różne rodzaje elit: elity partyjne, grupy interesów, grupy opiniotwórcze oraz elity urzędnicze. Zwłaszcza ta ostatnia ma urzeczywistniać cele systemu władzy. Elita władzy jest rozumiana w pracy jako grupa osób, w których rękach znajduje się władza, a więc decyzje podejmowane przez te osoby były dla innych wiążące. W państwie pruskim byli to przede wszystkim wyżsi urzędnicy administracji państwowej. Do grona tak rozumianej urzędniczej elity władzy na Górnym Śląsku w badanym okresie zaliczyć należy: prezydentów rejencji opolskiej, landratów kierujących znajdującymi się na terenie pruskiego Górnego Śląska powiatami, a także nadburmistrzów miast górnośląskich. Osoby te ze względu na niezwykle szeroki zakres kompetencji obejmujący wiele dziedzin, którymi zajmowała się administracja pruska, wywierały rozległy wpływ na życie mieszkającej na Górnym Śląsku ludności. Oprócz rutynowych zadań elita ta realizowała cele władzy, częściowo specyficzne dla tego terytorium, a mianowicie występowanie przeciwko ruchom antypaństwowym, w tym ruchowi polskiemu oraz modernizację społeczno-infrastrukturalną Górnego Śląska.

Ramy badanego w pracy terenu określone są przez granice jednostki administracyjnej – rejencji opolskiej³⁰. W skład tejże rejencji weszły ziemie historycznego Górnego Śląska, które zostały zdobyte przez króla w Prusach Fryderyka Wielkiego w wyniku I wojny śląskiej (1740–1742). W rezultacie kolejnych re-

²⁷ R. KACZMAREK: *Pod rządami gauleiterów...*, s. 14.

²⁸ W. ZAPF: *Wandlungen der deutschen Elite...*, s. 36; R. KACZMAREK: *Pod rządami gauleiterów...*, s. 14.

²⁹ Ch.W. MILLS: *Elita władzy*. Przeł. M. MANELI. Warszawa 1961.

³⁰ Opis rejencji opolskiej można odnaleźć na stronie Encyklopedii Województwa Śląskiego wydanej przez Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach: J. GRUDNIEWSKI: *Rejencja Opolska*. W: *Encyklopedia Województwa Śląskiego*. T. 1. 2014. http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Rejencja_opolska (dostęp: 4.06.2016).

form administracyjnych w Prusach teren państwa pruskiego został podzielony na prowincje, a te zaś na okręgi rejencyjne. Na czele prowincji stanął nadprezydent (*Oberpräsident*), na czele okręgów rejencyjnych zaś rejencja jako urząd wraz z prezydentem (*Regierungspräsident*).

Osobną rejencję dla Górnego Śląska planowano utworzyć już w 1808 roku, jednak nie doszło do tego ze względu na oszczędności. 23 września 1808 roku powstała na Śląsku rejencja wrocławska oraz legnicka, które weszły w skład prowincji śląskiej. Rejencja wrocławska objęła początkowo także ziemie górnośląskie będące częścią Prus. Rejencja opolska utworzona została dopiero ustawą wydaną 30 kwietnia 1815 roku, która zaczęła funkcjonować 7 maja 1816 roku³¹.

Rola prezydenta rejencji opolskiej w strukturze administracyjnej była szczególnie istotna. Początkowo wszystkie trzy wydziały tej rejencji zorganizowane były w sposób kolejalny: ważniejsze decyzje podejmowano na posiedzeniach kolegium. W skład kolegium wchodził – oprócz prezydenta rejencji i kierowników wydziałów – nadradcy i radcy rejencyjni (medyczni, budowlani, weterynaryjni i szkolni) oraz asesorowie. Organizowano wspólne posiedzenia dla wszystkich wydziałów bądź tylko dla jednego wydziału. Na zaproszenie prezydenta rejencji w posiedzeniach plenarnych mogli brać udział również landraci. Na posiedzeniach kolegium omawiano istotne sprawy, np.: budżety, sprawozdania kierowane do ministerstw, zarządzenia władz zwierzchnich, zarządzenia wewnętrzne. Prezydent i kierownicy wydziałów (nadradcy rejencyjni) tworzyli prezydium, które mianowało i zwalniało członków kolegium i niższych urzędników, dzieliło czynności m.in., kontrolowało ich pracę, nadzorowało Główną Kasę Rejencyjną, udzielało urlopów, monitorowało działanie podległych urzędów, przygotowywało materiały na obrady kolegium itd. W 1883 roku kolejalność Wydziału I została zniesiona, a zakres jego działania oddano pod bezpośredni zarząd prezydenta rejencji. Odtąd Wydział I nosił miano Wydziału Prezydzialnego³².

Najważniejszymi przedstawicielami polityki państwa pruskiego, osobami „niosącymi idee państwa” w powiatach, byli starostowie nazywani w Prusach landratami. Do ich kompetencji należała kontrola nad żandarmerią, nadzorowanie ściągania podatków, a także zatwierdzanie sołtysów w gminach. Landrat przewodniczył również obradom sejmiku powiatowego (*Kreistag*). Wprowadzenie w grudniu 1872 roku we wschodnich prowincjach państwa pruskiego, m.in. na Śląsku, nowej ordynacji powiatowej spowodowało utrwalenie pozycji landratów jako kluczowych przedstawicieli administracji pruskiej na poziomie powiatu. Landrat stał na czele wprowadzonych wówczas nowych organów – wydziałów powiatowych (*Kreisausschüsse*). Podlegał mu również nowo utworzony urząd naczelnika okręgu policyjnego (*Amtsvorsteher*).

³¹ Rejencja opolska istniała do 1945 roku. Do 1919 roku podlegała ona nadprezydium prowincji śląskiej, a z chwilą utworzenia odrębnej prowincji górnośląskiej w 1919 roku podporządkowano ją nadprezydium prowincji górnośląskiej w Opolu. Por. ibidem.

³² Ustrój kolejalny wydziałów: II i III, przetrwał do 1933 roku. Por. ibidem.

Nadburmistrzowie, w przeciwieństwie do prezydentów rejencji, należeli do członków administracji samorządowej i była to funkcja o charakterze honorowym. Tytuł ten pojawia się po raz pierwszy w ordynacji miejskiej z 1808 roku. Byli to mianowani przez króla najwyżsi urzędnicy w miastach powyżej 10 tys. mieszkańców³³. W kolejnej ordynacji miejskiej, z 1831 roku, nie ustalono wielkości miast, w których mieli być mianowani nadburmistrzowie, podkreślono jednak, że nominacja następować ma w wyjątkowych sytuacjach. Ponadto w hierarchii administracji miejskiej wraz z nadburmistrzem równolegle mógł funkcjonować zwykły burmistrz, który miał go zastępować³⁴. W okresie Republiki Weimarskiej urząd nadburmistrza został powiązany jeszcze ściślej ze strukturą administracyjną, ponieważ odtąd każda osoba, która kierowała powiatem miejskim, automatycznie otrzymywała ten tytuł.

Bazą źródłową do zbadania niniejszego tematu okazały się przede wszystkim materiały archiwalne. Po wstępnej kwerendzie ustalono, że znajdują się one w zasobie kilku polskich archiwów państwowych (w Katowicach, Opolu i we Wrocławiu) oraz w archiwach niemieckich: Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (Tajne Archiwum Państwowe Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego) w Berlinie-Dahlem oraz Bundesarchiv (Archiwum Federalne) w Berlinie-Lichterfelde. W Archiwum Państwowym w Opolu przechowywany jest zespół archiwalny Rejencja Opolska zawierający materiały będące wytworem władz rejencyjnych od 1816 do 1945 roku. W części tego zespołu – pozostałości po Biurze Prezydyalnym, oprócz materiałów politycznych, znajdują się równieżteczki osobowe osób zatrudnionych w rejencji (m.in. pracowników poszczególnych wydziałów, a także prezydentów oraz landratów). Zasób ten niestety nie jest kompletny. Zawiera jednak tabelaryczne kwestionariusze osobowe wykorzystane do analizy ilościowej badanej grupy. W tabelach odnotowano takie informacje, jak: nazwisko i imię, data i miejsce urodzenia, nazwisko i stan społeczny rodziców, edukacja szkolna, doświadczenie zawodowe, stosunek do służby wojskowej, stosunki rodzinne, odznaczenia. W szerokim zakresie skorzystano także z zawartych w Biurze Prezydyalnym dokumentów dotyczących ruchu polskiego na Górnym Śląsku w celu określenia stosunku doń przedstawicieli elity władzy. W Wydziale I zespołu Rejencja Opolska znajdują się ponadtoteczki personalne burmistrzów miast górnośląskich, w tym nadburmistrzów, z których również skorzystano w niniejszym opracowaniu.

Niestety, drugi z podstawowych zespołów – Nadprezydium Prowincji Śląskiej – przechowywany w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, jest zachowany w sposób niekompletny z powodu dużych strat, które powstały podczas II wojny światowej. Z tego zasobu wykorzystano przede wszystkim materiały

³³ Mówi o tym § 144 tejeż ordynacji. Por. *Die Städteordnung von 1808 mit der revidirten Städte-Ordnung nach ihren Abweichungen zusammengestellt*. Berlin 1831.

³⁴ Wskazują na to §§ 85, 91, 94 ordynacji miejskiej z 1808 roku. Por. *ibidem*.

dotyczące nadawania odznaczeń urzędnikom państwowym oraz mianowania nadburmistrzów w prowincji śląskiej. Materiały te szczególnie użyteczne okazały się w ustalaniu sposobu funkcjonowania administracji samorządowej na szczeblu miast i powiatów miejskich w rejencji opolskiej.

W mniejszym stopniu przydatne dla niniejszej pracy były materiały przechowywane w Archiwum Państwowym w Katowicach. Wykorzystano tu następujące zespoły: Starostwo Powiatowe w Lublińcu, Starostwo Powiatowe w Tarnowskich Górach oraz Starostwo Powiatowe w Pszczynie.

W Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem znajduje się zasób byłego archiwum dokumentów przechowywanych w Zentrales Staatsarchiv (Centralne Archiwum Państwowe) w Merseburgu³⁵. Archiwum to w swoim zasobie przechowuje dokumenty będące wytworem m.in. centralnych urzędów państwa pruskiego, takich jak ministerstwa czy rada ministrów. Rejencje podlegały ministrowi spraw wewnętrznych, a w części – ministrowi finansów. Właśnie te zespoły³⁶ objęła początkowo kwerenda archiwalna, która później została rozszerzona również na inne zespoły znajdujące się w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. W zespole Ministerium des Innern skorzystano zwłaszcza z akt dotyczących poszczególnych powiatów górnośląskich (Tit. 135d), a także z akt personalnych członków późniejszej elity władzy na Górnym Śląsku, które wydzielone są w odrębnej grupie (Personalakten). Z zespołu Ministerstwo Finansów wykorzystano dokumenty dotyczące m.in. propozycji awansowania na wyższe stanowiska poszczególnych urzędników. Dalsza kwerenda w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz objęła dwa powiązane ze sobą zespoły: Geheimes Zivilkabinett (Tajny Gabinet Królewski)³⁷, a także Staatsministerium (Rada Ministrów państwa pruskiego)³⁸. Akta pierwszego z wymienionych zespołów posłużyły do stworzenia bazy danych urzędników górnośląskich, którzy zostali zaliczeni do grona elity władzy. Ich sylwetki, wraz z informacjami dotyczącymi ich rodziny i wcześniejszej kariery zawodowej, były przedstawiane królowi do zatwierdzenia w pismach wysyłanych przez Radę Ministrów. W przywołanym zespole ponadto znajdowały się dokumenty dotyczące funkcjonowania samej rejencji opolskiej. Z zespołu Staatsministerium zaczerpnięto protokoły obrad Rady Ministrów dotyczących mianowania poszczególnych osób na stanowiska landratów i prezydentów rejencji opolskiej. Skorzystano również z zawartych w zespole sprawozdań na temat sytuacji, także politycznej, w rejencji opolskiej, które do Rady Ministrów przesyłane były przez prezydentów rejencji. Inne zespoły z zasobu Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz były użyteczne w mniejszym

³⁵ Zob. http://www.gsta.spk-berlin.de/geschichte_und_gegenwart_431.html (dostęp: 4.06.2016).

³⁶ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz [dalej: GStAPK], I. Hauptabteilung [dalej: I. HA], Rep. 77: Ministerium des Innern; GStAPK, I. HA, Rep. 151: Finanzministerium.

³⁷ GStAPK, I. HA, Rep. 89a: Geh. Zivilkabinett, jüngere Periode.

³⁸ GStAPK, I. HA, Rep. 90a: Staatsministerium, jüngere Registratur.

stopniu. Wykorzystano akta zespołu Prüfungskommission für höhere Verwaltungsbeamte (Komisja Egzaminacyjna dla Wyższych Urzędników Administracji)³⁹ oraz Kultusministerium (Ministerstwo Oświaty)⁴⁰, w których znajdują się sprawozdania dotyczące spraw szkolnych w rejencji opolskiej przesyłane przez prezydentów rejencji na ręce pruskiego ministra oświaty.

W Bundesarchiv w Berlinie-Lichterfelde przechowywany jest zespół archiwalny pod nazwą Alte Reichskanzlei (Stara Kancelaria Rzeszy), w którym znajdują się dokumenty dotyczące m.in. kwestii polskiej na Górnym Śląsku, stanowiącej na początku XX wieku problem ogólnoniemiecki. Wykorzystano tutaj sprawozdania na temat rozwoju tego ruchu, które kierowane były do Berlina przez prezydentów rejencji opolskiej⁴¹.

Do rozdziału o wpływie elity władzy na szczególne procesy zachodzące na Górnym Śląsku podstawą źródłową stała się prasa górnośląska. Ona bowiem w o wiele większym stopniu niż materiały archiwalne, będące wytworem instytucji, opisywała kontrowersyjne z jej punktu widzenia wydarzenia, których bohaterami byli członkowie górnośląskiej elity władzy. Najważniejsze były gazety, które nie prezentowały programu rządu pruskiego. Chodzi tu przede wszystkim o tytuły prasy polskojęzycznej („Katolik”, „Górnoślązak”, „Kuryer Śląski”). Oprócz nich objęto kwereudą także liczne tytuły prasy niemiecko-języcznej ukazujące się w Prusach i w prowincji śląskiej, takie jak: „Schlesische Zeitung”, „Oberschlesische Volkszeitung”, „Die Oberschlesische Volksstimme”. Osobną grupą czasopism, które wykorzystano, np. w podrozdziale dotyczącym stosunku przedstawicieli elit władzy do procesów industrializacyjnych i modernizacyjnych na Górnym Śląsku, były wydawane przez landratury czasopisma urzędowe (*Kreisblatt*).

Metodę przyjętą do analizy elity władzy oparto przede wszystkim na teorii idealnej biurokracji autorstwa M. Webera, którą opisał w książce *Gospodarka i społeczeństwo (Wirtschaft und Gesellschaft)*⁴². Praca ta pisana była niedługo po zakończeniu badanego okresu i upadku monarchii w Prusach. Jest ona uważana za największe dokonanie socjologii niemieckiej oraz za najogólniejszą i najpełniejszą syntezę poglądów tego badacza. Ukazane są w niej poszczególne elementy „socjologii rozumiejącej”, m.in. wyjaśnienie wpływu biurokracji na funkcjonowanie nowoczesnego państwa. Pojęcie „elita władzy” zostało po raz pierwszy użyte w książce Ch.W. Millsa pod tym samym tytułem, wykorzystanej w niniejszej pracy⁴³.

Tematyka niemieckich elit władzy w okresie Cesarstwa Niemieckiego poruszana była przede wszystkim przez historyków niemieckich i zachodnioeuropejskich, jako część zagadnienia odnoszącego się do szczególnej drogi historycz-

³⁹ GStAPK, I. HA, Rep. 125: Prüfungskommission für höhere Verwaltungsbeamte.

⁴⁰ GStAPK, I. HA, Rep. 76: Kultusministerium.

⁴¹ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde R 43: Alte Reichskanzlei, I, 1.13, Innere Angelegenheiten.

⁴² M. WEBER: *Gospodarka i społeczeństwo...*

⁴³ Ch.W. MILLS: *Elita władzy...*

nego rozwoju Niemiec. Już w latach 70. XIX wieku na terenie RFN powstały prace charakteryzujące urzędników z różnych terenów państwa pruskiego (m.in. z Prus Wschodnich i Zachodnich, Pomorza, Nadrenii, a także z Westfalii)⁴⁴. Dobór badanych grup był w każdym przypadku inny, jednak do tej pory nie połączono żadnej grupy z metodologicznym pojęciem elity władzy.

W podjętych badaniach przeanalizowano także opracowania ogólniejsze, dotyczące udziału junkrów⁴⁵ w pruskiej administracji⁴⁶. Publikacją, która obejmuje różne grupy urzędnicze i analizuje je, biorąc pod uwagę różne kryteria, jest *Serviteurs de l'État. Les élites administratives en Prusse de 1871 à 1933* autorstwa Marie-Bénédicte Vincent⁴⁷. Ukazano w niej duże różnice pomiędzy urzędnikami pochodzącymi z Prus Zachodnich i Wschodnich.

Przydatne do napisania prezentowanej pracy okazały się również artykuły pochodzące z czasopism niemiecko- i anglojęzycznych, wydawane po zakończeniu II wojny światowej. Miały one charakter syntetyczny bądź były klasycznymi *case study* i dotyczyły w większości zagadnień urzędniczych i ogólnopruskich. Kwerenda przeprowadzona w celu zdobycia potrzebnych informacji objęła elektroniczne platformy będące zbiorami artykułów publikowanych w popularnych czasopismach naukowych, takie jak np. JSTOR⁴⁸. Odpowiednie artykuły wyszukiwano również poprzez inne serwisy internetowe, np. EBSCO.

⁴⁴ A. ANDERHUB: *Verwaltung im Regierungsbezirk Wiesbaden 1866–1885*. Wiesbaden 1971; Ch. EIFERT: *Zum Wandel einer Funktionselite. Brandenburgische Landräte im 19. Jahrhundert*. In: *Adel und Staatsverwaltung in Brandenburg im 19. Und 20. Jahrhundert. Ein historischer Vergleich*. Hrsg. K. ADAMY, K. HÜBENER. Berlin 1996, s. 41–66; L.W. MUNCY: *The Prussian Landräte in the Last Years of the Monarchy. A Case Study of Pomerania and the Rhineland in 1890–1918*. „Central European History” 1973, No. 6, s. 299–338; A. WIEN: *Die preussische Verwaltung des Regierungsbezirks Danzig (1870–1920)*. Köln–Berlin 1974.

⁴⁵ Mianem junkrów określa się wielkich posiadaczy ziemskich na terenach na wschód od Łaby. Osoby te często wywodziły się z miejscowej arystokracji oraz miały duży wpływ społeczny na lokalne środowisko.

⁴⁶ L.W. MUNCY: *Junker in the German Administration Under William II*. Providence 1944.

⁴⁷ M.B. VINCENT: *Serviteurs de l'État: les élites administratives en Prusse de 1871 à 1933*. Paris 2006.

⁴⁸ Spośród tego typu artykułów wymienić można: M.L. ANDERSON, K. BARKIN: *The Myth of the Puttkamer Purge and the Reality of the Kulturkampf. Some Reflections on the Historiography of Imperial Germany*. „Journal of Modern History” 1982, No. 54, s. 647–686; R. ARON: *Social Structure and the Ruling Class*. „The British Journal of Sociology” 1950, No. 1, Vol. 2, s. 126–143; J. BREUILLY: *Modernisation as Social Evolution: The German Case 1800–1880*. „Transactions of the Royal Historical Society” 2005, Vol. 15, s. 117–147; S. FULLER: *The Public Intellectual as Agent of Justice. In Search of a Regime*. „Philosophy & Rhetoric” 2006, No. 2 (39), s. 148–157; K. JARAUSCH: *The Social Transformation of the University. The Case of Prussia 1865–1914*. „Journal of Social History” 1979, No. 4 (12), s. 609–636; J. KOCKA: *Grossunternehmen und der Aufstieg des Manager-Kapitalismus im späten 19. und frühen 20. Jahrhundert. Deutschland im internationalen Vergleich*. „Historische Zeitschrift” [dalej: HZ] 1981, Bd. 232, s. 39–60; R. MAYNTZ: *Max Weber Idealtypus der Bürokratie und die Organisationssoziologie*. „Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie” 1965, Jg. 17, s. 91–100.

Wykaz skrótów

ADB	- <i>Allgemeine Deutsche Biographie</i>
ALR	- <i>Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten</i>
AP Kat	- Archiwum Państwowe w Katowicach
AP Opole	- Archiwum Państwowe w Opolu
AP Pszczyna	- Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Pszczynie
AP Wrocław	- Archiwum Państwowe we Wrocławiu
BA	- Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde
BP	- Biuro Prezydyjne
CRL	- Centralna Rada Ludowa we Wrocławiu
GS	- „Gesetzsammlung für die Königlichen-Preussischen Staaten”
GStAPK	- Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie
HZ	- „Historische Zeitschrift”
I. HA	- I. Hauptabteilung
L B	- Landratsamt Beuthen
L Lubl	- Landratsamt Lublinitz
L Pless	- Landratsamt Pless
L Tarn	- Landratsamt Tarnowitz
Nadprezydium	- Naczelne Prezydium Prowincji Śląskiej we Wrocławiu
NDB	- <i>Neue Deutsche Biographie</i>
RO	- Rejencja Opolska
W I	- Wydział I
ZGAS	- „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Althertum Schlesiens”
ZVGS	- „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens”

Indeks osobowy

- Adamczewski Stefan 302
Adorno Theodor 13
Alten von Hans Wilhelm Victor 111, 117,
119, 142, 166, 170, 189, 190, 194, 198,
226, 245, 284, 295, 407, 469
Althoff Friedrich 190
Anschütz Gerhard 192
Aresin Franz 253
Arnim-Boitzenburg Adolf Heinrich, hrabia
50
Arnim von Georg Dietloff 39
Augusta Wiktoria, cesarzowa Niemiec 306,
340
Augustin Karl 412
- Bacquehem Olivier, marquis 57
Baerensprung von Friedrich Gustav Robert
Alfred 224, 467
Ballestrem Carl Wolfgang, hrabia 438
Ballestrem Franz, hrabia 126, 157, 243,
276, 335, 343, 344, 345, 454
Ballhorn Julius Eduard 54
Baltz Constanz Maximilian Friedrich 149
Barchewitz Bernhard Georg August 72,
116, 138, 182, 199, 226, 285, 292, 469
Bartels Arthur 55
Baudissin Traugott Adalbert Ernst, hra-
bia 56, 57, 82, 83, 113, 128, 106, 115,
161, 162, 170, 199, 200, 239, 243, 465
Beiling Paul 339
Ben-Kascoda, baron 179
Bendkowski Constantin 373
Benne, rendant kasowy 175
- Benningsen von Rudolf 213
Berlepsch von Hans Hermann 117, 119,
142, 158, 182, 187, 224, 430, 460, 466
Berlin Adolph Ferdinand 468
Bernert August Paul 194, 225, 245, 247,
307, 372, 470
Bernhardi Friedrich 255, 256, 336
Bertram Adolf, biskup wrocławski 441
Bethmann Hollweg von Theobald Theodor
Friedrich Alfred 111, 145, 157, 158,
192, 213, 221, 299, 300
Bethusy-Huc Charline, hrabina 435
Bethusy-Huc Eduard Georg, hrabia 115,
133, 138, 141, 194, 214, 218, 219, 224,
303, 335, 431, 435, 436, 466
Bethusy-Huc Ernst Philip, hrabia 435
Bethusy-Huc Eugen Emmo, hrabia 435
Bethusy-Huc Valeska, hrabina 435
Beyer, naczelnik gminy Piekary 374
Beyer, właściciel dóbr rycerskich Zawada
85
Bieber E. 430
Bischoff Hugo Karl 141, 194, 203, 212, 218,
219, 223, 249, 291, 466, 469
Bismarck-Schönhausen Otto Eduard Leo-
pold, książę 69, 70, 71, 126, 188, 210,
214, 215, 216, 264, 266, 314, 315, 336,
338, 339, 340, 341, 363, 388, 435
Bitta Joseph 365, 411, 412, 413, 414, 415,
416, 447
Bitter Karl Hermann 161, 162, 168
Bitter młodszy von Carl Julius Rudolf 72,
76, 101, 106, 115, 127, 139, 141, 148, 156,

- 160, 161, 163, 172, 190, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 254, 255, 271, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 356, 428, 436, 437, 444, 448, 465
- Bitter starszy von Hans Rudolf 436
- Bittner Paul, ksiądz 413
- Blasel Ignaz, ksiądz 304
- Bludowsky von Nieder-Bludowitz Carl Friedrich 29
- Blumenthal, hrabia 460
- Błęszyński Maciej 42
- Bogedain Bernard 273
- Bonaparte Napoleon 44
- Bonczyk Norbert 314
- Borgman Hermann 222
- Borries von Alexander Sigismund Hermann 54, 55, 161, 463
- Borsig Albert 456
- Borsig August 66
- Bosse von Georg 435
- Brahl Heinrich Theodor 133, 224
- Brandenburg Friedrich Wilhelm, hrabia 91
- Brandys Paweł, ksiądz 328, 332, 388, 395
- Brauweiler Roland Heinrich Wilhelm 111, 117, 139, 224, 413, 414, 467
- Brefeld Ludwig 255
- Brehmer, urzędnik sądowy 179
- Brey, sekretarz powiatowy 156
- Brie Siegfried 136
- Brix Joseph 191
- Brockhusen, profesor 192
- Brockhusen von Waldemar Theodor Adolf Hermann 116, 138, 139, 408, 414, 415, 470
- Brudziński Józef 409
- Brüning Georg 82, 112, 217, 223, 234, 235, 236, 242, 243, 245, 246, 247, 251, 259, 270, 271, 361, 408, 424, 431, 437, 438, 470
- Brüning Wilhelm 437
- Buck Julius 54
- Bülow Bernhard Heinrich Karl Martin, książę 213, 326, 328, 369, 382
- Bülow Ludwig Friedrich Victor Hans, hrabia 50, 103
- Burek Johann 376
- Camphausen von Otto 66, 67, 151, 159, 160
- Caprivi von Leo 214, 315, 343, 346, 442, 463
- Carolath-Beuthen Hans Carl, hrabia 39
- Carsten Albert 191
- Cassel Oskar 222
- Chłapowski Franciszek 314
- Chociszewski Józef 312
- Choltitz von Hermann Ludwig Ernst Alfred 115, 138, 203, 225, 249, 402, 415, 468
- Chrzan, pomocnik aptekarza z Lipin 352
- Clairon d'Haussonville Maximillian, hrabia 117, 119, 142, 219, 225, 468
- Cocceji Samuel, baron 25, 39, 40
- Conrad Gustav 172
- Czapla Kazimierz 373
- Czapliński Marek 20, 22, 93, 104, 115, 124, 301
- Czarnowski von, lekarz 352
- Czygan Albert 337
- Daenell Ernst Robert 192
- Dahn Felix 459
- Dallwitz von Nikolaus Michael Louis Johann Hans 50, 257, 311, 430
- Dalwig zu Lichtenfels Elgar Hugo Heinrich Alfred Oskar Joseph, baron 126, 142, 188, 218, 303, 334, 335, 468
- Damnitz von Ferdinand 75, 115, 172, 194, 203, 224, 467
- Deines von Karl Leopold 117, 119, 139, 167, 194, 201, 225, 468
- Delbrück Hans 13
- Delbrück von Clemens 398
- Delius Conrad 270
- Deloch Hans 293, 294, 298, 344
- Deloch Ludwig 318, 344
- Desky von Hans Georg 36
- Dihle Hermann 117, 470
- Dittrich Franz 197
- Dohna-Wundlacken Heinrich Ludwig Adolph, hrabia 179
- Dombek Paweł 332
- Dörnberg Albert Heinrich Leopold, baron 54

- Dörnberg Karl Albert Friedrich Hans, baron 167
- Drepa, radca 304
- Drescher Gustav 115, 128, 141, 172, 203, 466
- Dresler und Scharfenstein von Franziska 459
- Dresler und Scharfenstein von Wilhelm Ernst Hermann 459
- Drews Wilhelm Arnold Bill 121, 201, 204, 209, 400, 406, 407
- Dröge Gustav 188
- Drosshagen, asesor rejencyjny 67
- Durant Emil Heinrich Erdmann, baron 174
- Dyhern von Melchior Abraham 36
- Dyhrn Amelia, hrabina 435
- Ebers Johanna 129
- Edler Ludwig, ksiądz 219
- Eichhorn von Karl Friedrich Hermann 54
- Einem von Friedrich 251
- Ellerts von Gisbert Hermann Franz Johann Anton 117, 119, 176, 225, 468
- Elsner Paweł 237
- Elsner von Gronow Julian Karl Ferdinand 82, 459
- Engel Heinrich 210, 339, 461
- Engel Robert, ksiądz 318
- Ephraem Hanna zob. Ebers Johanna
- Erbslöh Gustav Ewald 55
- Ernst Antoni, ksiądz 304
- Eulenburg zu August Ludwig Traugott Botho, hrabia 192
- Eulenburg zu Botho Wendt August, hrabia 133, 161, 168, 232, 294
- Eulenburg zu Friedrich Albrecht, hrabia 65, 66, 67, 69, 70, 71, 100, 127, 139, 151, 154, 159, 160, 161, 173, 177, 178, 180, 181, 188, 200, 202, 250, 257, 284
- Eulenburg zu Philipp Friedrich Alexander, hrabia, książę (1900) 101, 462
- Falk Adalbert 274, 275, 436
- Falkenhausen Friedrich, baron 440
- Falkenhayn von Arthur Sebastian Georg Anton 116, 169, 170, 198, 226, 234, 304, 307, 353, 408, 470
- Falkenhayn von Erich 222
- Faltin Joseph 364
- Fatcken Wilhelm 336
- Fischer Wilhelm 365
- Fleischer, supernumerariusz rejencyjny 76
- Flottwell von Paul 55
- Förster, urzędnik 66
- Förster Heinrich 268, 272, 273, 274
- Francken-Sierstorpf Heinrich, hrabia 172
- Franiel, członek zarządu gminy Piekary 374
- Frank Wilhelm 297
- Franke Albert 139
- Frankenberg-Ludwigsdorf Friedrich, hrabia 57, 339
- Freud Zygmunt 13
- Freysleben von Helga 110, 430
- Friedberg Robert 222
- Fröhlich, przewodniczący Związku Wszechniemieckiego z Hajduk 339
- Fryderyk II, król Prus 14, 20, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 40, 41, 130, 153, 334, 419, 421, 426
- Fryderyk Wielki zob. Fryderyk II, król Prus
- Fryderyk Wilhelm I (Wielki Elektor) 23, 24
- Fryderyk Wilhelm I, król w Prusach 23, 24, 25 130
- Fryderyk Wilhelm II, król Prus 41
- Fryderyk Wilhelm III, król Prus 42, 43, 44, 47, 90, 140
- Fryderyk Wilhelm IV, król Prus 86, 140
- Frysztacki Karl 378
- Fuchs, asesor 411
- Fuchs, kontroler katastralny z Bytomia 236
- Fuchs, sekretarz powiatowy z Gliwic 188
- Fürstenberg von Amalie 443
- Galda, posiadacz dóbr ziemskich z Bienkowiec 299
- Ganczarski Wiktor 285
- Garnier von Maximillian Joseph Rudolf Franz Johannes 115, 128, 141, 150, 151, 168, 203, 224, 306, 466

- Gatzka Paweł 388
 Gavriiliuk Natalie 462
 Gemander Anna Euphemia 438
 Gemander Anton 438
 Gemander Carl 116, 194, 225, 303, 307,
 372, 438, 439, 447, 469
 Gemander Mathias 438
 Genzmer Ewald 191
 Genzmer Felix 191
 Gerlach Ernst Eugen 116, 138, 155, 194,
 198, 199, 246, 250, 251, 252, 311, 359,
 362, 365, 372, 375, 388, 439, 440, 466
 Gerlach Gotthard 439
 Gerlach Heinrich Albert 56, 115, 187, 194,
 199, 200, 225, 248, 468
 Gerlach Otto 192
 Gerntke Oskar 293
 Gilgenheimb von Erdmann 299
 Gillis, adwokat z Wrocławia 412
 Girndt Johann Eduard Emil Leopold 82,
 133, 215, 244, 337, 339
 Gissmann Klemens 303
 Glasenwald Rudolf Martin Oskar 55
 Glatzel Paul 244
 Głowatzki Joseph, ksiądz 367
 Godula Karol 438
 Goguel Antoni Hermann 336
 Gojniczek Waclaw 22
 Götz Wilhelm 210
 Götzen Friedrich Wilhelm, hrabia 43
 Grabiański Jan Kanty 42
 Greiner Piotr 22
 Grimm Emil Louis Wilhelm 197
 Gröbenschutz, nadradca rejencyjny 54
 Groeling von Victor 180
 Grospietsch Alfred 115, 226, 469
 Grund Józef, ksiądz 295
 Grundmann Friedrich 57
 Grundmann Paul Karl Eduard 55, 106,
 115, 187, 337, 466
 Grunewald Johannes 55
 Grünfeld Hugo 308
 Grützner Erich 244
 Guckel, sekretarz powiatowy z Głubczyc
 212
 Guenther Hans von 50
 Günther Heinrich Otto 442
H
 Haase Hugo 204
 Hagedorn Christine 437
 Hagemeister von Robert Eduard 55, 57, 67,
 83, 106, 114, 142, 150, 151, 159, 160, 179,
 180, 181, 187, 188, 189, 200, 243, 250,
 267, 268, 269, 274, 275, 283, 284, 291,
 292, 304, 453, 465
 Hagen vom Ludwig Philipp 25
 Hager Helga zob. Freysleben von Helga
 Hammerstein-Loxten Hans Christian Fried-
 rich Wilhelm, baron 149, 158, 171, 174,
 194, 195, 199, 200, 215, 281, 309, 381
 Hampel, sekretarz powiatowy z powiatu nys-
 kiego 197
 Handke Otto 412
 Haneczek Teodor 312
 Hansemann von Fanny 450
 Hardenberg Karl August, baron 12, 47, 48
 Harder Michel 269
 Haßengier Richard 363
 Hatzfeldt-Trachenberg Hermann, książę
 50, 158, 194, 254, 255, 256, 279, 280, 281,
 282, 282, 294, 295, 324, 325, 326, 327,
 354, 355, 356, 362, 432, 441, 447
 Haugwitz Kurt Ulrich Heinrich, hrabia
 115, 138, 141, 173, 185, 194, 225, 468
 Hegel Georg Friedrich Wilhelm 436
 Hegel Immanuel 436
 Hegel Maria 436
 Hein Hermann, ksiądz 306
 Hein Richard 256
 Heisig, żandarm 297
 Heisig Joseph 220
 Helldorf von 101
 Hellferich Andre 126
 Hellwig Carl 192
 Henckel von Donnersmarck Edwin, hrabia
 329
 Henckel von Donnersmarck Guido, ksią-
 żę 57, 65, 67, 101, 157, 169, 210, 237,
 238, 243, 249, 251, 252, 259, 283, 307,
 336, 337, 362, 363, 364, 365, 413, 419,
 427, 454, 462

- Henckel von Donnersmarck Guidotto, książę 251, 440
- Henckel von Donnersmarck Hugo I Karl Anton Lazarus, hrabia 57, 66, 270, 456, 457
- Henckel von Donnersmarck Hugo II Karl Lazarus Eugen Friedrich junior, hrabia 210
- Henckel von Donnersmarck Karl Joseph Erdmann, hrabia 39
- Henckel von Donnersmarck Kraft, hrabia 251
- Henckel von Donnersmarck Lasarus IV, hrabia 216, 218
- Heppen von Adam August 42
- Hergt Oskar Gustav Rudolf 106, 115, 194, 201, 214, 251, 397, 398, 420, 440, 441, 465
- Hermersberg, hrabia zob. Hohenlohe-Öhringen Hugo Friedrich, książę
- Hermiesch Adolph, książę 219
- Herold Carl 222
- Herrfurth Ernst Ludwig 128, 139, 163, 165, 172, 254, 380
- Herschel, prawnik z Wrocławia 217
- Hertel, burmistrz Niemodlina 197
- Herzog Dietrich 13
- Herzog Robert, biskup wrocławski 56, 266
- Heydebrand und der Lasa von Ernst Adam Sigmund Rudolph 115, 139, 165, 167, 168, 194, 214, 222, 441, 467
- Heydebrand und der Lasa von Georg 54, 165, 197
- Heydebrand und der Lasa von Oskar 441
- Heyer von Wilhelm 363
- Heyking Ernst August Julius, baron 116, 138, 142, 155, 171, 192, 194, 215, 220, 221, 225, 236, 299, 364, 365, 367, 368, 369, 376, 377, 378, 388, 442, 443, 447, 469
- Hilger Ewald 156, 157, 454
- Himml Eduard Benno Fedor 115, 127, 138, 141, 194, 198, 203, 211, 224, 306, 335, 467
- Hindenburg von Paul 431
- Hintze Otto 11, 12, 13
- Hippel von Theodor Gottlieb 54
- Hitler Adolf 441, 454
- Hobrecht Arthur 55
- Hochberg von Pless Hans Heinrich XV, książę 57, 400
- Hochgesand Julius 157, 158, 454
- Hockheimer Max 13
- Hoffmann Eugen, książę 304
- Hoffmann von Hans 174
- Hoffmann, właściciel fabryki 454
- Hohenlohe-Ingelfingen Adolf Karl Friedrich Ludwig, książę 179
- Hohenlohe-Ingelfingen Carl Adalbert, książę 57, 111, 117, 119, 188, 194, 200, 218, 219, 250, 467
- Hohenlohe-Ingelfingen Friedrich Wilhelm, książę 57
- Hohenlohe-Öhringen Hugo Friedrich, książę 110, 116, 138, 141, 150, 194, 195, 203, 335, 430, 468
- Hohenlohe-Öhringen von Ujest Christian Kraft, książę 173, 177, 253
- Hohenlohe-Öhringen von Ujest Friedrich Wilhelm Eugen Karl Hugo, książę 57, 66, 456
- Hohenlohe-Schillingsfürst Karl Egon, książę zob. Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schillingsfürst Karl Egon, książę
- Hohenlohe-Schillingsfürst Victor I, książę zob. Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schillingsfürst Victor I, książę
- Hohenlohe-Schillingsfürst Victor I Moritz Karl, książę zob. Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schillingsfürst Victor I Moritz Karl, książę
- Hohenlohe-Schillingsfürst Victor II Amadeus, książę zob. Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schillingsfürst Victor II Amadeus, książę
- Hohenthal auf Dölkau, hrabia 458
- Hohenthal auf Dölkau Melanie, hrabina 125, 457
- Hohenzollern Wilhelm, kronprinz 204
- Hoiningen-Huene von Karl Adolf Eduard, baron 349
- Hoiningen-Huene von Paul, baron 293
- Holtz Ernst Heinrich Gustav Friedrich 106, 114, 142, 144, 145, 155, 157, 164, 166, 171,

- 174, 175, 194, 197, 199, 200, 215, 221, 245,
246, 249, 257, 281, 282, 285, 286, 287, 288,
289, 299, 300, 301, 308, 309, 310, 311, 312,
321, 322, 342, 347, 348, 349, 354, 362,
363, 365, 366, 367, 372, 373, 374, 375, 376,
377, 378, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387,
388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 420,
428, 439, 444, 454, 455, 465, 466
- Holtze Richard 216, 424
- Holwede von Friedrich Heinrich Ehrenreich
Hans Askan 116, 155, 182, 226, 445,
470
- Horney Karin 13
- Hoym Karl Georg Heinrich, hrabia 28, 30,
36, 41, 42, 43, 47, 426
- Hugenberg Alfred 441
- Hühner, goniec rejencyjny 197
- Hüpeden Georg Karl 54, 56
- Hüppe, powiatowy inspektor szkolny z Ra-
ciborza 197
- Hutten-Czapski von Bogdan Franciszek Ser-
wacy 409, 460, 463
- Imiola Magdalene Christiane 438
- Issmer Fritz Martin Kurt 115, 139, 141,
167, 171, 224, 466
- Iwanski, adwokat z Opola 344
- Jackisch Paul 242, 244
- Jaenisch Erika 202
- Jaenisch, radca sanitarny 202
- Jankowski Teodor, ksiądz 388, 395
- Jantzen Hermann Ludwig 337
- Jaworowicz Antoni 372
- Jażdżewski Ludwik, ksiądz 222
- Jerin Andreas, biskup wrocławski 445
- Jerin auf Gesess von Constantin Joseph
Bernhard Karl Leopold 108, 115, 127,
133, 174, 175, 176, 194, 203, 212, 225,
445, 468
- Jerin Magdalene 445
- Jerin von Karl 445
- Jordan Karl Paul Kurt 55
- Jordan von Adam Heinrich 35
- Jordan von Karl 172
- Joslyn Carl 8
- Jung Carl Gustav 13
- Junghann Otto 255, 337, 362
- Jürgensen Peter Junker 54, 55, 174, 307, 363
- Jüttner Anton 336
- Kaczmarek Ryszard 7, 21
- Käglner Ernst August Julius 151
- Kahlbaum Siegfried 448
- Kalckhoff, leśniczy 197
- Kapica Jan, ksiądz 299, 323, 332, 405, 406
- Keyserlingk-Cammerau Robert, hrabia 153
- Kilburger Julius 366
- Klaus Udo 417
- Klaus Walter Joseph Rudolph Johann 115,
139, 203, 417, 466
- Kleefeld von Kurt 253
- Kleinitzke Gotfryd 269
- Kleist-Retzow von Hans Hugo 69
- Klewitz von Wilhelm Anton 52
- Kley Max Hermann Gisbert 55, 204, 410,
414, 417
- Klincke Hermann 147
- Knabe Robert 218
- Klitzing von Wilhelm 117, 185, 224, 303,
467
- Kolabińska Maria 8
- Kollmann Wilhelm 255, 259, 336, 339, 362,
365, 366
- Konietzko Józef, ksiądz 304
- Kopp Georg, biskup wrocławski 266, 275,
280, 281, 282, 304, 307, 308, 309, 310,
311, 312, 321, 322, 323, 325, 327, 328, 353,
365, 395, 420
- Koraszewski Bronisław 316, 345
- Kordylewski Stefan 410
- Korfanty Wojciech 215, 281, 300, 301, 302,
310, 321, 322, 323, 327, 328, 329, 330,
332, 359, 382, 384, 388, 392, 395, 396,
404, 422, 424, 433
- Köster Adolf 415
- Kotowski Albert 22
- Kowalczyk Jan Jakub 321, 382
- Kranzlin, asesor rejencyjny z Arnshergu
147

- Kreidel Alfred 82, 83, 223, 240, 260, 305, 339, 458, 470
Kreidel Karl Heinrich 67
Kresse, nauczyciel z Opola 413
Kubina Teodor 308
Kuboth Johannes 271
Kühn Joseph 267
Küper Ernst 210, 243, 244, 283, 336
Kurtz Heinrich 55
Küster Rudolf 289, 290, 323, 362
Kutsche Karol 267
- Ladewig Max 255
Lafter, doktor nauk medycznych 336
Lannes Jean 44
Lasswell Harold Dwight 8, 13
Latacz Ewald 295, 298
Ledwoch Antoni, ksiądz 305, 458
Lentz Hans Richard Eduard 109, 116, 142, 174, 225, 236, 387, 410, 411, 413, 469
Lenz Arnold 116, 172, 187, 223, 238, 250, 255, 258, 259, 260, 308, 309, 310, 311, 312, 351, 352, 353, 360, 362, 366, 367, 373, 374, 376, 377, 387, 388, 466
Lenz Toni 259
Leonhardt Adolf 274
Lepel von Jelka 460
Levitschnigg von Glomberg Leopoldine 445
Lewandowski Aleksander 349, 350
Lichnowsky Karl Maria Faustus Timoleon, ksiądz 57, 334
Liebermann von Sonnenberg Max 214
Liebert Paul 362
Liebrecht Friedrich Wilhelm 54
Ligoń Juliusz 312, 314
Limburg-Stirum Frederik Adrian, hrabia 129
Limburg-Stirum (Ebers) Friedrich Wilhelm Richard Paul, hrabia 116, 129, 141, 192, 226, 470
Lion Jacob 179
Liss, policjant z Lipin 386
Lobe Hugo 244, 336
Lobenthal von, pułkownik z Wrocławia 56
Lobeth Amalia 439
- Loebell von Friedrich Wilhelm 198, 199, 251, 397, 398
Lorenz Fritz 175, 176
Lucius von Ballhausen Robert 160, 161
Lück Otto 339
Lücke Carl 141, 220, 225, 299, 364, 368, 382, 468
Lucke Louis 336
Lücken von Theodor Eduard Eberhard 115, 138, 142, 203, 224, 467
Luddendorf Erich 252
Lüdke Julius Heinrich Moritz 438
Ludyga, zastępca naczelnika gminy Piekarzy 374
Lukaschek Hans 410, 413, 447
Lunt Paul 8
- Łukaszczyk Paweł, ksiądz 297
- Maćkowski Jan Karol 316
Madai von Guido 180, 181
Madihn Ludwig Gottfried 136
Mädler Wilhelm 212, 347, 348, 351, 352, 372, 380, 381, 388
Maler Andreas 445
Maler Philipp 445
Maller Bartholomäus 445
Maller Georg 445
Mannheim Carl 8
Mannheimer Moritz 244, 336
Marcks Albert 55
Marks Karol 9, 13
Marx Emil 362
Marx Johann, ksiądz 285
Massow von Ewald Georg 47, 53
Massow von Joachim Ewald 28
Mauve Louis 336
Meinecke Friedrich 13
Meinecke, asesor i radca rejencyjny z Opola 439
Meiss 216
Meister Johann Friedrich 136
Meitzen Volkmar 336
Mentzel Hermann 82, 223, 260, 261, 373, 374, 470
Menzel Otto 255, 336

- Menzel, asesor 411
 Merckel von Friedrich Theodor 46, 47, 50,
 59, 90, 91,
 Mehrlein Johanna 449
 Metternich Klemens Wenzel Lothar, książę
 91
 Meuss, nadprokurator 56
 Meyer Benno 179, 180, 181, 458
 Meyer Georg 55
 Meyer Julius 55
 Miarka Karol 284, 312, 313, 314, 340, 341,
 342, 422
 Michelly Arnold 55
 Michels Robert 8
 Mickiewicz Adam 357, 385
 Mielżyński Maciej 332
 Miethe Wilhelm 223, 363, 365, 470
 Mills Charles Wright 8, 13, 14, 18
 Miquel von Johannes Franz 139, 163, 178,
 398, 446
 Miquel von Walther Philipp Franz 106,
 115, 119, 141, 178, 194, 201, 203, 204,
 205, 290, 397, 398, 400, 401, 402, 404,
 405, 406, 407, 408, 411, 412, 416, 446, 465
 Mischik Johann 240
 Mittnacht von Hermann Carl Friedrich 113
 Möbius, komisarz gospodarczy z Gliwic 67
 Moecke Georg 176
 Möller von Adolf 381
 Mollwo Carl 191
 Moltke młodszy von Helmuth 452
 Moltke von Adolf 452
 Moltke von Friedrich Ludwig Elisa 83,
 106, 115, 125, 142, 144, 145, 163, 164,
 185, 191, 192, 194, 197, 221, 222, 223,
 242, 248, 249, 255, 260, 298, 299, 349,
 356, 357, 359, 360, 361, 381, 432, 448,
 452, 465, 470
 Monts de Mazin August, hrabia 111, 117,
 119, 194, 198, 224, 436, 466
 Mortiz Franz 298
 Mosca Gaetano 8
 Moschek Johann, książdz 412, 413
 Motz von Friedrich Christian Adolf Roger
 152
 Mucha Karl 365
 Müller Eduard, książdz 290
 Müller Georg 174
 Münchow Ludwig Wilhelm, hrabia 26, 28
 Münz Wilhelm 214
 Mutsuhito, cesarz Japonii 453
 Myschor Christian 20, 103
 Napieralski Adam 290, 292, 293, 300, 301,
 302, 309, 319, 321, 322, 323, 328, 329, 330,
 332, 333, 388, 395, 396, 404, 405, 406
 Nasse Leopold 400
 Nayhauss-Cormons Julius Cäsar Nikolaus
 Joseph Leopold, hrabia 219
 Nawrot Dariusz 22
 Nebert Deanna 109
 Nedenkron, asesor rejencyjny z Arnberg
 147
 Neefe und Obischau von Karl August Wil-
 helm Heinrich 54, 55, 170, 305
 Nerlich Franz 236
 Nerlich Leopold, książdz 344
 Neugebauer August 139, 225
 Neumann Henryk, książdz 304
 Neumann Paul 307
 Nieske Alwin 239
 Niestroj Józef, książdz 352, 382
 Nietzsche Benno 240
 Nordenflycht Ferdinand Otto, baron 50
 Nowak Josef 373
 Nowak, sekretarz powiatowy w Raciborzu
 297
 Oder, profesor doktor inżynier 191
 Ogermann Józef 353
 Ohlen und Adlerskron von Kurt 466
 Oppersdorf Eduard Georg Maria, hrabia
 57
 Oppersdorf Hans Georg, hrabia 344
 Pakulla Heinrich 302
 Pappritz Hans 239
 Pareto Vilfredo 8
 Parisius Karl Friedrich Theodor 72, 142,
 470

- Pater Mieczysław 20
 Paul Reinhold 292
 Paul Roman 376
 Petruschky Johannes 191
 Philippi Antoni 285, 304
 Pieler Franz 362
 Pinder Julius 50, 91, 103
 Plewig Georg 116, 126, 174, 203, 237, 247,
 364, 382, 447, 469
 Plewig Paul 447
 Pohl von Hans Franz Max 126, 138, 141,
 154, 156, 157, 164, 165, 166, 178, 193,
 194, 203, 218, 225, 269, 284, 297, 304,
 307, 308, 334, 345, 346, 348, 360, 424,
 444, 448, 449, 454, 465, 469
 Pohlandt Siegfried 55
 Pohlmann Alexander, nadburmistrz Katowic
 224, 308, 363, 370, 386, 414, 449, 450,
 470
 Pohlmann Alexander (ojciec nadburmistrza)
 449
 Pollock Friedrich 13
 Porsch Felix 344
 Posadowsky-Wehner Arthur Adolf, hrabia
 173, 243
 Posadowsky-Wehner Richard, hrabia 210
 Pośpiech Paweł, książdz 332, 410
 Pourtales Jacob Friedrich, hrabia 101
 Praschma von Bilkau Friedrich Wilhelm
 Franz Nikolaus Ernst Leopold Karl Jo-
 hann Nepomuk Lazarus, hrabia 57
 Praschma von Bilkau Johannes „Hans” Ne-
 pomuk Maria Friedrich Pius Emanuel
 Kajus Hubertus, hrabia 344
 Preradovich von Nikolaus 103
 Prescher Kurt 411, 412, 413
 Przybyła, chłop z Niepaszyc 378
 Przynicznyński Stanisław 315
 Pückler-Burghauss Friedrich, hrabia 57
 Pückler von Groditz Erdmann III, hrabia
 54, 85, 249
 Pückler von Groditz Georg Heinrich Ed-
 mann Emil, hrabia 100, 115, 151, 188,
 267, 467
 Puttkamer von Robert Viktor 50, 56, 113,
 127, 128, 129, 139, 159, 161, 162, 163, 168,
 170, 173, 196, 199, 200, 202, 208, 222,
 271, 292, 305, 437, 463
 Quadt und Hüchtenbrück Friedrich Karl
 August Ludwig Konstantin, baron 212,
 213, 462, 465
 Radwański Paweł 295, 318, 344, 349
 Radziwiłł von Edmund, książę 335
 Raffel Carl Friedrich Wilhelm 54
 Rassek Richard, książdz 290, 308, 412, 413
 Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schil-
 lingsfürst Karl Egon, książę 115, 125,
 138, 139, 141, 142, 187, 203, 220, 369,
 443, 467
 Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schil-
 lingsfürst Victor I Moritz Karl, książę
 57, 178, 232, 303, 307, 335, 443, 458
 Ratibor und Corvey zu Hohenlohe-Schil-
 lingsfürst Victor II Amadeus, książę
 433
 Rayski Daniel 42
 Rebeur-Paschwitz von Ludwig 54
 Rechenberg Georg Albrecht Julius Heinrich
 Friedrich Carl Ferdinand Maria, ba-
 ron 57
 Recke von der Horst Gustav Wilhelm Eber-
 hard, baron 150, 164, 165, 172, 248, 255
 Reibnitz Kurt Arthur Gustav Hans Wilhelm,
 baron 20, 117, 133, 139, 402, 450, 451,
 467
 Reibnitz Paul, baron 450
 Reichenbach Eduard, hrabia 91
 Reichenbach Karl Heinrich Fabian, hrabia
 54, 59, 333
 Reinhardt von Karl Franz 26, 28, 31
 Reiswitz und Kaderžin Berthold Alexander,
 baron 116, 167, 203, 435, 468
 Reiswitz und Kaderžin Elisabeth Anna Ber-
 tha, baronessa 167
 Reitzenstein Karl Egon, baron 220, 364,
 369
 Renard Johannes Maria, hrabia 273, 303,
 335
 Rheinbaben Georg Kreuzwendedich, baron
 156, 157, 164, 192, 442

- Richter Franciszek, ksiądz 270
 Richter Karl 337
 Richter, nadradca rejencyjny 54
 Richthofen Hermann Karl, baron 115, 185, 224, 363, 466
 Richthofen Ludwig Carl, baron 116, 198, 203, 438, 469
 Roedern auf Mallnitz Carl Albert, hrabia 39
 Rogowski Paweł, ksiądz 388, 395
 Rolnik Dariusz 22
 Romanow Mikołaj Aleksandrowicz 199
 Römer Otto 56
 Rostek Ignacy 316
 Rostek Józef 276, 347, 373
 Rothenstein Artur 261
 Rotter Henryk 237
 Rudolph Carl 106, 117, 142, 173, 194, 261, 291, 452, 469
 Ruffer von Hugo 197
 Ruperti von Max Fritz William 116, 142, 400, 401, 407, 410, 414, 453, 469
 Ruperti von Viktorie Wilhelmine 453
 Rybarz Edward 332, 410
 Rzesnitzeck Franz 364, 365
- Sachsen-Meiningen Bernhard III. Friedrich Wilhelm Albrecht Georg, książę 338
 Sachsen-Meiningen Georg II, książę 200
 Sack Johann August 53
 Saint-Simon de Henri 9
 Salisch von Agatha 441
 Sass Ludwik Krystian, baron 42
 Sass Wilhelm Heinrich Friedrich, baron 42
 Schaal Ferdinand 255
 Schaffarczyk Paweł 376
 Schaffgotsch Hans Ullrich von, hrabia 57, 217, 240
 Scheche Alfred 116, 139, 155, 156, 157, 158, 168, 194, 199, 226, 239, 298, 304, 362, 372, 454, 455, 470
 Scheffler Maria 438
 Scheffner, ławnik gminny z Bytomia 258
 Scheliha von Ernest 172
 Scherbening Hermann 66, 259
 Schimmelpfennig Gustav 244, 336
 Schimmelpfennig Max 362, 365
 Schirmeisen Reinhold 311
 Schittko Anselm 197
 Schlabrendorff von Ernst Wilhelm 28, 36, 41
 Schleinitz Johann Eduard Christoph, baron 50, 64, 65, 66, 91, 92
 Schliess Carl 42
 Schmidt Heinrich Oskar Erdmann 55, 407
 Schmidt Wiktor 302
 Schmoller von Gustav Friedrich 42, 192
 Schneider August 362
 Schneider, ksiądz (pastor polowy) 361
 Schneider, ksiądz (proboszcz) 297
 Schöler Margarethe 439
 Scholtz F.K. 426
 Scholz Paul 197
 Scholz von Adolf Heinrich Wilhelm 170, 170
 Schönberg von Moritz Haubold 50, 103
 Schönborn Erwin, hrabia 57
 Schöneich Teofil, ksiądz 304
 Schott Richard 136
 Schröder, prawnik 270
 Schroeter von Heinrich Karl Sigismund 116, 167, 225, 428, 469
 Schroeter von Paul Julius Sigismund 115, 141, 187, 220, 223, 362, 470
 Schroetter Friedrich Leopold, baron 48
 Schuckmann von Friedrich 86
 Schulenburg Anna, hrabina 167
 Schultz-Völcker Richard Ernst Emil 56, 151
 Schulz, mierniczy z Gliwic 236
 Schulze, prowincjonalny dyrektor podatkowy z Wrocławia 56
 Schulze-Gävernitz Gerhart 192
 Schulze-Pillot Gerhard 191
 Schumann August 285
 Schütte Franz, ksiądz 412, 413
 Schwarz, asesor rejencyjny z Wielkich Strzelec 67
 Schweitzer Friedrich 336
 Schwendy Johann Gottfried 116, 139, 142, 224, 414, 466
 Schwerin von Friedrich Ernst 64, 65, 106, 113, 138, 164, 167, 174, 175, 176, 185, 196, 198, 199, 203, 212, 236, 238, 241, 246,

- 247, 249, 250, 256, 259, 260, 290, 301,
302, 304, 311, 312, 370, 371, 373, 394,
395, 396, 397, 420, 424, 432, 441, 446,
449, 450, 455, 465, 470
- Schwider Andreas 285
- Schyma Heinrich 257, 258, 260
- Seeckt von Johannes Friedrich Leopold Hans
408
- Seger Ernst 338
- Segeth Franz 299, 339, 376
- Seherr-Thoss Karl Ferdinand Konstantin, ba-
ron 115, 194, 203, 224, 269, 468
- Seherr-Thoss Octavius Manfred, hrabia
181
- Seherr-Thoss Stanislaus Ferdinand Sigis-
mund, baron 116, 194, 203, 469
- Sekulla Karl 376
- Selchow von Friedrich Wilhelm Eugen 178
- Selchow von Werner Ludolph Erdmann
167
- Seler Georg 55
- Seppelt Xaver 412
- Seyda Władysław 302
- Seydewitz von Otto Theodor 50, 56, 131,
163, 221, 338, 463
- Siemianowski Józef 359, 367, 368, 388
- Simon Heinrich 90, 91
- Skladny Andreas 244
- Sklarzik Albert 336
- Skowronek Ludwik, książdz 395
- Skowroński Aleksander, książdz 287, 308,
309, 328, 388
- Smolarczyk Josef 259
- Solger Hugo Karl Ernst Wilhelm 64, 66,
67, 116, 141, 142, 188, 210, 216, 218, 236,
240, 243, 249, 269, 272, 334, 340, 456,
457, 465
- Sosiński Wojciech 332
- Spangenberg von Ludwig Georg Leopold
Franz 56
- Sperka Jerzy 22
- Spiller von Hauenschild Max 115, 126, 197,
224, 367, 368, 467
- Spitzemberg von Hildegard 462
- Sporin Johann 240
- Spyra, lekarz 373
- Stalmach Paweł 312
- Stanke Hugo, książdz 299
- Stein Heinrich Friedrich Karl, baron 12,
45, 46, 47, 48, 79
- Stein von Hermann Christlieb Matthäus
407
- Steinmann Otto 161, 162, 463
- Stentzsch von Maximillian Adolph 36
- Stephan Friedrich Wilhelm Alfred 217
- Stephan Stanisław, książdz 361
- Stöckel Ernst Gottlob 42
- Stockmann von Ernst 210
- Stoebe Theodor 76
- Stolberg-Stolberg Friedrich Leopold Johann
Heinrich Stephan Maria, hrabia 291
- Stolberg-Wernigerode Eberhard, hrabia 50,
275
- Stolle Emil 82, 224, 238, 308, 361, 362, 371,
388, 409
- Stołypin Piotr 396
- Stosch Georg Friedrich Karl, hrabia 54
- Strachwitz von Groß-Zauche und Cammi-
netz Alfred Maria Johannes Augustinus
Alexander Lampertus, hrabia 344
- Strachwitz von Groß-Zauche und Cammi-
netz Ernst Karl, hrabia 125, 457
- Strachwitz von Groß-Zauche und Cammi-
netz Karl Arthur Joseph Ewald, hrabia
83, 115, 125, 142, 179, 180, 181, 187, 194,
203, 218, 219, 223, 233, 305, 457, 458, 470
- Strachwitz von Groß-Zauche und Cammi-
netz Rudolph Karl, hrabia 180, 458
- Streibel, inspektor szkolny z Głogówka 307
- Strzoda Franciszek 293, 294, 299, 318, 319,
344, 345, 346, 386
- Strzybny Franz 268
- Strzybny Wilhelm 304
- Studt von Heinrich Conrad 281, 282
- Stumme, kupiec z Halberstadt 440
- Stumpfeldt von Gustav Karl Friedrich Wil-
helm 116, 142, 149, 194, 223, 470
- Suermondt Georg Wilhelm 117, 139, 226,
257, 470
- Swart Hugo 112, 139, 407, 469
- Sydow von Günther 117, 141, 240, 458, 459,
467

- Sydow von Konrad Anton Wilhelm 82, 83, 100, 116, 141, 259, 275, 458, 465
 Sydow von Stephan 116, 141, 223, 225, 293, 307, 308, 386, 468
 Sydow von Wilhelm 458
 Szaflik Józef 313
 Szmula Juliusz 292, 299, 317, 318, 319, 344, 345, 382
 Szmula, radca sanitarny i doktor nauk medycznych 336
 Szymonski von Tadeusz 197
- Tannebaum Izrael 411
 Taussig Frank William 8
 Teichgräber T.W. 426
 Tepper-Laski von Viktor Karl Erdmann 165
 Thaer von Georg Ernst 459
 Thaer von Georg Friedrich Wilhelm 115, 139, 409, 431, 459, 460, 467
 Thaiss Karl 337
 Thilo Franz 115, 138, 141, 176, 224, 249, 306, 401, 407, 429, 466
 Tiedemann-Seeheim von Heinrich 326, 363
 Tiele-Winckler Franz Hubert, hrabia 76, 101, 115, 138, 141, 168, 169, 185, 190, 203, 223, 225, 253, 254, 307, 460, 461, 468
 Tiele-Winckler von Eva 460
 Tiele-Winckler von Franziska 158, 460
 Tiele-Winckler von Hubert Gustav Viktor 57, 158, 210, 253, 283, 460
 Tiele-Winckler von Maria Valeska 253, 460
 Tieschowitz von Adolf 456
 Tortilowicz von Batocki-Friebe Hugo Emanuel Paul 467
 Trappenberg Erwin William Theodor 111, 117, 139, 146, 147, 149, 171, 186, 223, 466
 Trier Mary 445
 Troeltsch Ernst 13
 Trusen Hermann 54
- Ukert Hans 441
 Ulitzka Karl, ksiądz 412, 413
 Unterholzer Karl August Dominik 136
- Urban Robert Karl 141, 198, 291, 335, 469
 Urbanek Kurt 402, 403
- Valentini von Rudolf 196,
 Varnbüler von und zu Hemmingen Karl, baron 461
 Varnbüler von und zu Hemmingen Theodor Axel, baron 77, 101, 111, 113, 117, 139, 142, 169, 170, 226, 241, 307, 340, 461, 462, 469
 Viebahn von Johann Georg Wilhelm 54, 66, 159, 188
 Vieweger Reinhold 402, 451
 Vincent Marie-Bénédicte 101
 Vincent Stefan 44
- Waagen Wilhelm Martin 179, 194, 466
 Wackerzapp Oskar 416
 Wagner Adolf 192
 Wagner Franz 363
 Wajda Józef 328, 395
 Warkotsch Anton 258
 Warmbrunn Emanuel 82, 203, 225, 242, 243, 260, 305, 470
 Warner William Lloyd 8
 Watzdorf von Otto 117, 119, 172, 194, 224, 467
 Weber Max 8, 9, 10, 11, 13, 18, 207, 210
 Wedell von Wilhelm Felix Heinrich Magnus 50, 91, 103,
 Wedthoff Hermann Friedrich Theodor 54
 Weidlich Karl 241
 Weiss von Margarethe 458
 Weissenberg Loebel 237
 Wellenkamp August 111, 117, 225, 239, 372, 377, 382, 409, 469
 Weltzel Karl Ludwig Wilhelm 55
 Wende Richard 197
 Westhoven von Karl 54
 Wex Gerhard 191
 Węcki Mirosław 22
 Wichmann von Karl Otto Hermann 56
 Widera Jerzy, ksiądz 304
 Widhoff August 149
 Wiesand Albert Moritz Wilhelm 117, 141, 223, 466

- Wiese Max 338
- Wilhelm I, król Prus i cesarz niemiecki 83, 100, 106, 127, 129, 133, 139, 159, 160, 162, 163, 164, 173, 181, 202, 208, 232, 243, 337, 338, 436, 462
- Wilhelm II, król Prus i cesarz niemiecki 82, 111, 128, 142, 150, 172, 174, 176, 178, 184, 192, 193, 194, 195, 209, 255, 257, 311, 329, 340, 366, 396, 442, 453, 462
- Willich von Kurt 437
- Williger Gustav 255, 256, 429
- Winckler von Franz 253
- Winckler von Maria Valeska zob. Tiele-Winckler von Maria Valeska
- Winterfeldt Felix Paul Maximillian 142, 147, 148, 150, 194, 195, 196, 225, 469
- Winzer Wilhelm Julius Reinhold 147
- Wittelsbach Karl IV Teodor, elektor Palatynatu 435
- Wittenburg von Carl Rudolf Moritz (ojciec) 202
- Wittenburg von Rudolf (syn) 139, 169, 194, 201, 203, 218, 219, 225, 291, 304, 335, 460, 461, 468
- Wittken von Carl Hermann Edmund 117, 182, 189, 199, 223, 240, 244, 249, 257, 258, 270, 283, 285, 341, 465
- Woitzik Georg 412, 413
- Wolf Bruno 197
- Wolff von Friedrich Karl Adolf 116, 138, 142, 468
- Wosnitza Franz 413
- Württemberg Eugen Friedrich Karl Paul Ludwig, książę 57
- Württemberg Wilhelm Nikolaus, książę 199
- Yorck von Wartenburg Hans David Ludwig Heinrich Julius Florian Theodor, hrabia 50, 103
- Zachariä Theodor Max 136
- Zaleski Filip, hrabia 57
- Zapf Wolfgang 13, 14
- Zaruba Eduard 218
- Zastrow von Constantin August Rudolf 111, 467
- Zawadzky von Fedor 179, 180, 187
- Zedler August 285
- Zedlitz-Neukirch Octavio Wilhelm Friedrich Otto Konrad, baron 222, 226
- Zedlitz-Trützschler Carl Eduard (ojciec), hrabia 462
- Zedlitz-Trützschler Karl Eduard Robert (syn), hrabia 50, 82, 101, 106, 113, 114, 130, 131, 132, 159, 162, 163, 168, 170, 173, 189, 190, 196, 221, 222, 241, 256, 270, 271, 276, 305, 306, 322, 326, 338, 370, 389, 420, 429, 462, 463, 465
- Zelasko Kazimierz 365
- Ziekursch Johannes 31, 32, 365
- Ziller Max Hermann, baron 117, 119, 157, 158, 194, 226, 256, 257, 366, 388, 470
- Zimmer Arthur Roderich 115, 177, 194, 466
- Zimmermann Gustav 161, 162, 463
- Zuckschwerdt Hermann 452
- Zuckschwerdt Julie 452

Wykaz rysunków

- Rys. 1. Struktura urzędu rejencji opolskiej w latach 1883–1935
- Rys. 2. Kompetencje landratów
- Rys. 3. Pochodzenie społeczne urzędników w rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Rys. 4. Pochodzenie społeczne urzędników rejencji opolskiej według zatrudnienia ojców w latach 1871–1918
- Rys. 5. Pochodzenie społeczne prezydentów, landratów i nadburmistrzów rejencji opolskiej według zatrudnienia ojców w latach 1871–1918 (%)
- Rys. 6. Pochodzenie społeczne żon prezydentów, landratów i nadburmistrzów rejencji opolskiej w latach 1871–1918 (%)
- Rys. 7. Pochodzenie regionalne członków elity władzy rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Rys. 8. Pochodzenie regionalne (z uwzględnieniem krajów Rzeszy i prowincji pruskich) elity władzy na Górnym Śląsku w latach 1871–1918
- Rys. 9. Pochodzenie regionalne prezydentów rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Rys. 10. Pochodzenie regionalne prezydentów rejencji opolskiej według miejsca urodzenia w latach 1871–1918
- Rys. 11. Pochodzenie regionalne landratów rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Rys. 12. Pochodzenie regionalne landratów (z uwzględnieniem krajów Rzeszy i prowincji pruskich) w latach 1871–1918
- Rys. 13. Pochodzenie regionalne nadburmistrzów (z uwzględnieniem krajów Rzeszy i prowincji pruskich) w latach 1871–1918
- Rys. 14. Wyznanie górnośląskich elit władzy w latach 1871–1918
- Rys. 15. Wyznanie prezydentów, landratów i nadburmistrzów rejencji opolskiej w latach 1871–1918 (%)
- Rys. 16. Posiadanie wykształcenia uniwersyteckiego przez członków elity władzy w rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Rys. 17. Posiadanie przez prezydentów, landratów i nadburmistrzów rejencji opolskiej wykształcenia uniwersyteckiego w latach 1871–1918 (%)
- Rys. 18. Posiadanie przez członków elity władzy na Górnym Śląsku praktyki w pracy w rejencji opolskiej
- Rys. 19. Posiadanie przez prezydentów, landratów i nadburmistrzów praktyki pracy w rejencji opolskiej (%)

-
- Rys. 20. Stopnie wojskowe uzyskane przez członków elity władzy na Górnym Śląsku w latach 1871–1918
- Rys. 21. Rodzaje formacji wojskowych, do których należeli członkowie administracyjnej elity władzy na Górnym Śląsku w latach 1871–1918
- Rys. 22. Rodzaje formacji wojskowych, do których należeli prezydenci, landraci i nadburmistrzowie rejencji opolskiej w latach 1871–1918 (%)
- Rys. 23. Członkowie elity władzy na Górnym Śląsku noszący tytuł tajnego radcy rejencyjnego w latach 1871–1918

Wykaz tabel

- Tabela 1.1. Ministrowie Śląska w okresie fryderycjańskim
- Tabela 1.2. Nadprezydenci prowincji śląskiej w latach 1808–1918
- Tabela 1.3. Prezydenci rejencji opolskiej w latach 1816–1871
- Tabela 1.4. Wykaz nadradców rejencyjnych stojących na czele wydziałów rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Tabela 1.5. Powierzchnia i liczba ludności w powiatach prowincji śląskiej w 1818 roku
- Tabela 1.6. Struktura powiatów wraz z obszarem i liczbą ludności w rejencji opolskiej według tymczasowego spisu ludności z 1 grudnia 1880 roku
- Tabela 2.1. Pochodzenie społeczne urzędników w krajach Rzeszy Niemieckiej i prowincjach pruskich w latach 1876–1914 (%)
- Tabela 2.2. Podział stanowisk urzędniczych według wyznania w Prusach w 1907 roku
- Tabela 2.3. Ośrodki akademickie wybierane przez członków górnośląskiej elity władzy
- Tabela 2.4. Przynależność członków administracyjnej elity władzy na Górnym Śląsku do korporacji studenckich w latach 1871–1918
- Tabela 2.5. Najwyższe odznaczenia uzyskane przez członków górnośląskiej elity władzy w latach 1871–1918
- Tabela 3.1. Udział landratów w ogólnej liczbie członków partii politycznych w Izbie Deputowanych sejmu pruskiego w latach 1874–1913
- Tabela 3.2. Udział członków górnośląskiej elity władzy w wyborach do sejmu pruskiego w latach 1871–1918
- Tabela 3.3. Członkowie górnośląskiej elity władzy pełniący funkcję deputowanych do śląskiego sejmu prowincjonalnego
- Tabela 3.4. Wzrost wydobywania węgla kamiennego i liczby zatrudnionych robotników w górnośląskim górnictwie węgla kamiennego
- Tabela 3.5. Rozwój górnictwa i hutnictwa cynku na Górnym Śląsku w II połowie XIX i na początku XX wieku
- Tabela 3.6. Górnictwo i hutnictwo ołowiu oraz produkcja srebra
- Tabela 3.7. Górnictwo rud żelaza oraz hutnictwo stali na Górnym Śląsku w II połowie XIX i na początku XX wieku
- Tabela 3.8. Udział Górnego Śląska w ogólnej produkcji surowców w Cesarstwie Niemieckim
- Tabela 4.1. Ludność katolicka i ewangelicka w powiatach górnośląskich w 1895 roku

- Tabela 4.2. Ludność powiatów rejencji opolskiej według języka na podstawie spisu powszechnego w 1890 roku
- Tabela 4.3. Uczniowie w okręgach inspekcji szkolnej rejencji opolskiej według języka w latach 1898 i 1905
- Tabela 4.4. Ludność powiatów rejencji opolskiej według języka w 1910 roku
- Tabela 4.5. Organizacje o charakterze propolskim na terenie powiatów górnośląskich w 1898 roku
- Tabela 4.6. Polskie organizacje religijne w rejencji opolskiej w latach 1902 i 1904

Aneks

- Tabela 1. Prezydenci rejencji opolskiej w latach 1871–1918
- Tabela 2. Landraci powiatu bytomskiego (Landkreis Beuthen O.S.)
- Tabela 3. Landraci powiatu głubczyckiego (Landkreis Leobschütz)
- Tabela 4. Landraci powiatu grodkowskiego (Landkreis Grottkau)
- Tabela 5. Landraci powiatu katowickiego (Landkreis Kattowitz)
- Tabela 6. Landraci powiatu kluczborskiego (Landkreis Kreuzurg O.S.)
- Tabela 7. Landraci powiatu kozielskiego (Landkreis Cosel)
- Tabela 8. Landraci powiatu lublinieckiego (Landkreis Lublinitz)
- Tabela 9. Landraci powiatu niemodlińskiego (Landkreis Falkenberg O.S.)
- Tabela 10. Landraci powiatu nyskiego (Landkreis Neisse)
- Tabela 11. Landraci powiatu oleskiego (Landkreis Rosenberg O.S.)
- Tabela 12. Landraci powiatu opolskiego (Landkreis Oppeln)
- Tabela 13. Landraci powiatu prudnickiego (Landkreis Neustadt O.S.)
- Tabela 14. Landraci powiatu pszczyńskiego (Landkreis Pless)
- Tabela 15. Landraci powiatu raciborskiego (Landkreis Ratibor)
- Tabela 16. Landraci powiatu rybnickiego (Landkreis Rybnik)
- Tabela 17. Landraci powiatu strzeleckiego (Landkreis Groß-Strehlitz)
- Tabela 18. Landraci powiatu tarnogórskiego (Landkreis Tarnowitz)
- Tabela 19. Landraci powiatu toszecko-gliwickiego (Landkreis Tost-Gleiwitz)
- Tabela 20. Landraci powiatu zabrzańskiego (Landkreis Zabrze/Hindenburg)
- Tabela 21. Nadburmistrzowie miast górnośląskich

Jakub Grudniewski

Prussian power elite in the Upper Silesia (1871–1918)

Summary

The aim of this work is to present the power elite in the Upper Silesia (Opole region) of Prussia during the times of the German Empire (1871–1918). The initial caesura of the work consists in the unification of Germany under the aegis of Prussia. Shortly afterwards, important changes were made to Prussian domestic policy by issuing the district ordinance (1872), which was the legal basis for the functioning of the administration until the end of the monarchy. The introduction to the subject presents an outline of the administrative changes in the period preceding the annexation of part of Upper Silesia by Prussia – that is, in the time when it belonged entirely to the Habsburg Monarchy, and then in the time when most of the region was occupied by Prussia, incorporated administratively into the new state – and their evolution in the following decades, until the Napoleonic Wars.

As a result of the establishment of a new administrative unit within the Prussian state in 1815, the Opole Regency, by analogy with other Prussian regions, the permanent officials at the highest level of authority were the eponymous elite and as such, the main subjects of the study. These included the presidents of the Opole Regency, the landrats (district starosts) and the mayors of Upper Silesian cities. The presidents of the regency, as direct representatives of the royal authority, stood at the highest level of the administrative hierarchy. They were responsible for managing internal politics, i.e. internal security, supervising political movements, matters related to education, infrastructure and others. The starosts, also called the landrats in Prussia, were the most important representatives of the policy of the Prussian state in the districts, the people carrying out the ideas of the Prussian monarchy. Their competences included controlling police matters and supervising the collection of taxes, as well as approving the village leaders in the municipalities. The landrat also presided over the meetings of the district council (Kreistag) and headed the new district authorities (Kreisausschüsse). He was also responsible for the newly established office of the head of the police district (Amtsvorsteher). The mayors, who ruled the largest cities in the region, were among the most important people in local government administration, and this was an honorary function.

On the basis of the research conducted on the group of the Prussian administrative elite in Upper Silesia after 1871, it has been possible to determine the model features of the representative of this group. The author, by making a quantitative and qualitative sociohistorical analysis, has focused on issues such as: social origin, regional origin, religion, education, membership in student societies, preparatory service, promotion paths, military service, additional qualifica-

tions and distinctions. This analysis was accompanied by examples of careers of the power elite in Upper Silesia.

An interesting thread for the research on the history of Upper Silesia presented in this monograph is the activity of the examined groups in the context of social and economic events, political views, attitude towards processes and phenomena specific for Upper Silesia, such as the organized Polish movement or the Catholic Church, which has historically enjoyed a special position in the region. In this context, the monograph describes the participation of the elite of the administrative power in the policy of *Kulturkampf* in the 1870s, as well as the attitude to the Catholic Center Party and the fight against ultramontanism. At the end of the nineteenth century, members of the power elite in Upper Silesia had to face the emerging Polish movement, represented at that time by a faction of the Center Party, which at the beginning of the twentieth century took the form of a national movement led by Wojciech Korfanty. The year 1918, which is not only the date of the disintegration of the Prussian monarchy, but also that of the dismantling of the royal administration, constitutes the closing caesura.

This work is the first ever comprehensive publication on the subject, the fruit of many years of research on a group of more than 100 people, based on many hitherto unknown sources (including those from the Secret State Archives in Berlin). As a result of this work, the author has created an extensive database of the highest-ranking officials of the Opole Regency. In addition, he has presented conflicts with the circles of high-ranking Upper Silesian industrialists and the contribution of the power elite to the creation of the image of Upper Silesia that we know to this day.

Jakub Grudniewski

Preußische Machtelite in Oberschlesien (1871–1918)

Zusammenfassung

Ziel der vorliegenden Arbeit ist es, die Machtelite im preußischen Oberschlesien (Regierungsbezirk Oppeln) während des Deutschen Kaiserreiches (1871–1918) vorzustellen. Die Anfangszäsur in der Arbeit bildet die Vereinigung Deutschlands unter der Ägide Preußens – kurz danach wurden wichtige Veränderungen in der preußischen Innenpolitik vorgenommen, indem die Bezirksordnung (1872) erlassen wurde, die die Rechtsgrundlage für das Funktionieren der Verwaltung bis zum Ende der Monarchie darstellte. Als die Einführung ins Thema gilt ein Überblick über die administrativen Veränderungen in der Zeit vor der Annektierung eines Teils Oberschlesiens durch Preußen – also zu einer Zeit, als es vollständig der Habsburgermonarchie angehörte und dann während der Besetzung des größten Teils der Region durch Preußen, der administrativen Eingliederung in einen neuen Staat – und deren Entwicklung in den folgenden Jahrzehnten, bis zu den Napoleonischen Kriegen.

Vor diesem Hintergrund standen infolge der Schaffung einer neuen Verwaltungseinheit in Preußen, des Regierungsbezirks Oppeln, im Jahr 1815, in Analogie zu anderen preußischen Regierungsbezirken, die Beamten auf der höchsten Machtebene, die die im Titel dieser Arbeit genannte Elite und den Untersuchungsgegenstand bilden. Sie waren die Präsidenten des Regierungsbezirks Oppeln, dann die Landräte und danach die Oberbürgermeister der ober-schlesischen Städte. Die Präsidenten des Regierungsbezirks als direkte Vertreter der königlichen Autorität befanden sich auf der höchsten Ebene der Beamtenhierarchie. Sie waren zuständig für die Verwaltung der internen Politik, d.h. der inneren Sicherheit, die Überwachung politischer Bewegungen, die Bildung, die Infrastruktur und andere. Die wichtigsten Vertreter der Politik des preußischen Staates in den Landkreisen, die die Ideen der preußischen Monarchie trugen, waren die Starosten, die in Preußen als Landräte bezeichnet wurden. Ihre Kompetenzen umfassten die Kontrolle über polizeiliche Angelegenheiten und die Überwachung der Steuererhebung sowie die Genehmigung der Ortsvorsteher in den Gemeinden. Der Landrat leitete auch die Beratungen des Kreistags und stand an der Spitze der neuen Organe – Kreisausschüsse. Ihm war auch das neu geschaffene Amt des Amtsvorstehers unterstellt. Die Oberbürgermeister, die die größten Städte in der Region regierten, gehörten zu den wichtigsten Personen in der Selbstverwaltung, und dies war eine Ehrenfunktion.

Die Untersuchungen der preußischen Beamtenelite in Oberschlesien nach 1871 ließen die modellhaften Eigenschaften eines Vertreters dieser Gruppe bestimmen. Durch die quantitative und qualitative sozio-historische Analyse konzentrierte sich der Autor auf solche Aspekte wie:

soziale und regionale Herkunft, Religion, Ausbildung, Zugehörigkeit zu studentischen Körperschaften, Vorbereitungsdienst, Beförderungswege, Militärdienst, zusätzliche Qualifikationen und Auszeichnungen. Diese Analyse wurde mit Beispielen für Karrieren der Machtelite in Oberschlesien angereichert.

Ein interessanter Faden für die in dieser Arbeit vorgestellten Studien zur Geschichte Oberschlesiens sind die Tätigkeit der untersuchten Gruppen im Kontext sozialer und wirtschaftlicher Ereignisse, politische Ansichten, Einstellung zu den für Oberschlesien typischen Prozessen und Phänomenen wie z.B. die organisierte polnische Bewegung oder die katholische Kirche, die in der Region eine besondere Rolle spielt. In diesem Zusammenhang wurden die Beteiligung der Beamtenelite an der Politik des Kulturkampfes in den 1870er Jahren, die Einstellung zur katholischen Zentrumsparterie und der Kampf gegen den Ultramontanismus beschrieben. Ende des 19. Jahrhunderts mussten sich die Mitglieder der Machtelite in Oberschlesien der aufstrebenden polnischen Bewegung stellen, die dann von einem Teil der Zentrumsparterie vertreten wurde und zu Beginn des 20. Jahrhunderts zu einer nationalen Bewegung unter der Führung von Wojciech Korfanty wurde. Die Abschlusszäsur der Arbeit bildet das Jahr 1918, das nicht nur als das Datum der Auflösung der preußischen Monarchie, sondern auch der königlichen Verwaltung fungiert.

Diese Arbeit ist die erste umfassende Publikation zu diesem Thema, die die Frucht langjähriger Forschungen an einer Gruppe von über 100 Personen ist und die auf vielen bisher unbekanntenen Quellen (u.a. solchen, die aus dem Geheimen Staatsarchiv in Berlin stammen) basiert. Als Ergebnis dieser Arbeit erstellte der Autor eine riesige Datenbank, die die höchsten Beamten des Regierungsbezirks Oppeln betrifft. Er präsentierte die Konflikte mit den Kreisen hochrangiger oberschlesischer Industrieller und den Beitrag der Machtelite zur Schaffung des uns bis heute bekannten Bildes Oberschlesiens.

Na okładce wykorzystano fragment pocztówki przedstawiającej starostwo powiatowe w Bytomiu ze zbiorów Śląskiej Biblioteki Cyfrowej.

Redaktor
Magdalena Kopeć

Redaktor inicjujący
Michał Kompała

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Alicja Załęcka

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2021:

Copyright © 2020 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce.

Od 1.01.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl.

 <https://orcid.org/0000-0002-7122-9051>
Grudniewski, Jakub
Pruskie elity władzy na Górnym Śląsku
(1871-1918) / Jakub Grudniewski. - Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020

<https://doi.org/10.31261/PN.4014>
ISBN 978-83-226-3805-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3806-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 32,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 42,5. Publikację wydrukowano na papierze Alto 90 g 150 vol. PN 4014. Cena 99,90 zł (w tym VAT).